Etnografiska undersökningar öfver aztekerna i Salvador.

Af **C. V. Hartman.**

Ingen tilldragelse i världshistorien torde hafva lämnat stoff till intressantare, mera fängslande skildringar än sannsagan om de under, som i Montezumas rike mötte Hernan Cortez och hans förste följeslagare. Columbus hade i sina knapphändiga skildringar framställt indianerna såsom stående på vildens eller halfvildens ståndpunkt. Med misstro emottogos i Europa meddelandena om att i den nya världen existerade mäktiga nationer och riken med en kultur, som i många afseenden stod i jämnhöjd med det dåvarande Europas, och som företedde så många underbara och egendomliga drag. Själfva Columbi upptäckt ställdes nästan i skuggan genom de spanska krönikeskrifvarnes mästerliga skildringar af det aztekiska rikets skiftande, märkvärdiga kulturformer.

Visserligen hafva de sista årtiondenas jämförande etnografiska undersökningar och ett mera kritiskt studium af de spanska urkunderna i väsentlig mån dämpat det starkt romantiska skimmer, som de äldre författarnes ofta färglagda framställningar och tolkningar kastat öfver denna af dem endast halft förstådda kultur. Men nu, sedan dessa öfverdrifter blifvit påvisade, är den aztekiska kulturen icke längre så oförklarligt enastående, utan visar sig tvärtom vara äkta indiansk till sitt väsen och nära besläktad med de kringboende folkens.

I främsta rummet genom EDVARD SELERS, D. G. BRINTONS och F. BANDELIERS forskningar har såväl i Amerika som i Europa för hvarje år allt lifligare intresse för kunskapen om den aztekiska kulturen väckts till lif. Få af de forskare, som företrädesvis ägnat sin uppmärksamhet åt denna gren af amerikansk kulturhistoria, hafva emellertid sökt tillgodogöra sig det för visso ännu i dag rikhaltiga

material, som hos flera af de rena aztekiska stammarne i södra Mexiko står att vinna genom undersökningar af den gamla kulturens rester, sådana som de fortlefva i seder och bruk, i industri och konst. Äfven i Central-Amerika, bland de där lefvande aztekiska folken, har detta forskningsområde föga beaktats.

Under min central-amerikanska resa blef det mig förunnadt att tillbringa öfver ett år bland Salvadors *azteker*, de så kallade *pipilerna*. Visserligen visade det sig snart, att hos dem den spanska kulturen tagit öfverhand i mycket hög grad, men det lyckades mig dock att här sammanbringa icke så ringa material för belysande af deras kultur, såväl den forntida som den nuvarande. För några af de vunna resultaten skall härmed i korthet redogöras.

Om själfva uppslaget till resan och gången af densamma må först med ett par rader erinras.

Ingeniör Åke Sjögren, hvilken tillbragt flera år i Central-Amerika och företagit vidsträckta resor därstädes, hade under sitt uppehåll i Costa Rica fattat ett lifligt intresse för landets rika fornminnen och själf begynt gräfningar för en nordamerikansk institution. Efter sin hemkomst till Sverige våren 1896 beslöt han att bestrida kostnaderna för en forskningsfärd till Costa Rica, för att åt vårt land förvärfva samlingar från dessa i arkeologiskt och etnografiskt afseende så intressanta trakter. Under mitt treåriga deltagande i C. Lumholtz' expedition till Sierra Madre i Mexiko hade jag haft tillfälle att sätta mig in i spansk-amerikanska förhållanden och forskningar af ofvan nämndt slag. Jag erhöll därför uppdraget att företaga den af ingeniör Sjögren planerade forskningsfärden. För densamma erhöll jag äfven af Svenska sällskapet för antropologi och geografi ett stipendium från Vegafonden, för hvilket jag begagnar detta tillfälle att till Sällskapet framföra min tacksamhet.

I maj 1896 anlände jag till Costa Rica och begynte nästan omedelbart mina gräfningar vid atlantiska kusten. Sedan dessa i augusti afslutats, förflyttade jag mig till högslätterna, hvarest ganska omfattande undersökningar företogos. Dessa räckte till i mars 1897 och gåfvo resans måhända viktigaste resultat. Tiden från mars till september tillbragte jag vid Stilla hafskusten och fortsatte med gräfningar dels på Guanacaste-halfön, dels på öarna i Nicoya-bukten. För hufvudresultaten af dessa mina arkeologiska arbeten inom Costa Rica hoppas jag framdeles blifva i tillfälle att redogöra i denna tidskrift.

Planen för resan omfattade ursprungligen äfven etnografiska studier bland de ännu lefvande folken i Costa Rica, men sedan jag efter ankomsten dit lärt känna WILLIAM GABBS innehållsrika arbete öfver Talamanca-indianerna, resultaten af 2 års studier, trodde jag mig kunna finna ett tacksammare, mindre upparbetadt fält inom någon af de öfriga central-amerikanska republikerna. Jag hänvände mig därför till professor D. G. BRINTON i Philadelphia med anhållan om råd. Enligt hans åsikt skulle en undersökning af de aztektalande stammarne i västra Salvador eller ock af matagalperna i östra delen af republiken erbjuda ett alldeles särskildt intresse. »Vi sakna», skref han, »alla tillförlitliga och utförliga meddelanden om dessa folkslag.» Mitt beslut var då fattadt. I medlet af september afreste jag från Puntarenas och anlände efter något öfver en veckas ångbåtsfärd utefter Nicaraguas och Honduras kuster till Acajutla i Salvador. Där begynte jag mina arbeten bland aztekerna. Dessa undersökningar räckte till våren 1899. Under hela denna tid bodde jag i de aztekiska byarna eller städerna med hufvudkvarter i Nahuizalco, den största staden. Dock företog jag under denna tid äfven en några månaders studieresa i Guatemala, där jag besökte *xinca*-folket, *cakchiquelernas* och Guatemala-aztekernas område.

De aztekiska folken eller, som de rätteligen böra kallas, *nahuatl-folken* hafva haft och hafva en större geografisk utbredning än någon annan folkgrupp på amerikanska kontinenten. Stammar tillhörande den af BRINTON så kallade uto-aztekiska gruppen påträffas i västra Amerika från Columbia-floden i Oregon till Chiriqui-lagunen på gränsen mellan Central- och Syd-Amerika.

BRINTON delar den uto-aztekiska gruppen i tre stora familjer eller grenar: *shoshone*-grenen, *sonora*-grenen och *nahuatl*-grenen. Till shoshone-grenen höra 14 folk eller stammar, alla bosatta i Nord-Amerikas väststater. Så snart man öfverskridit Mexikos gräns och från Klippbergen nått Sierra Madre-kedjan, möter man representanter för sonora-folken, som räkna ett 20-tal olika stammar. De flesta af dessa språk äro sinsemellan långt mera olika än t. ex. engelskan och franskan, så att indianer af skilda stammar icke förstå hvarandra. Linguisten kan emellertid vid ett jämförande studium lätt urskilja gemensamma språkrötter.

Söder om sonora-grenen vidtager nahuatl-grenen, som talar ren nahuatl eller aztekiska och dialekter af detta språk. Dessa folk bebo södra Mexikos högplatåer och stora kuststräckor vid både Atlantiska och Stilla oceanerna.

Stora kolonier finnas dessutom i Central-Amerika, i Guatemala, Salvador och Nicaragua, och den sydligaste — af hvilken dock numera inga spår finnas kvar — hade slagit sig ned i Costa Rica nära gränsen till Syd-Amerika.

Många af de stammar, som tillhöra sonora-grenen, äro nu betydligt reducerade, ja några stadda i utdöende; så t. ex. räknade *tubar*-folket i Chihuahua, hos hvilket jag 1893 tillbragte en tid för insamlande af språkmaterial, då endast ett 70-tal individer och dess för vetenskapen dittills okända språk talades endast af 5, som voro mellan 60 och 70 år gamla; i dag hör det måhända till de döda språken.

De utan jämförelse flesta aztekerna i Mexiko tillhöra nahuatl-grenen. Enligt statistiska uppgifter skulle denna ännu vara den talrikaste på den amerikanska kontinenten och i Mexiko samt Central-Amerika räkna närmare 2 millioner individer. Huru många af dessa som ännu tala sitt ursprungliga språk, därom saknar man närmare uppgifter, men Brinton antager, att antalet uppgår till minst en half million.

Salvador-republiken, hvilken som bekant bildar ett 80 kilometer bredt och 300 kilometer långt bälte utmed Stilla hafvet, är till största delen ett bergland. Längs kusten är dock landet till största delen tämligen flackt och jämnt, med stora, gräsrika savanner eller täta urskogar. Men förflyttar man sig endast 20 till 30 kilometer inåt landet, når man den första stora bergskedjan med sin rad af stolta vulkankäglor, och därifrån stiger landet terrasslikt upp mot Guatemalas högfjällsregioner. Dessa bergskedjor och väldiga platåland äro ännu till största delen täckta med tropiska urskogar — de högsta kammarne med furuskog —, men stora vidder hafva uppodlats, så att till och med de brantaste sluttningar, där jorden består af svartmylla, äro klädda med yppiga kaffeplantager och fruktträdsplanteringar, hvilkas grönska sammansmälter med de omgifvande naturparkernas färgton. Om något land i världen kan liknas vid en trädgård, och en trädgård med ständigt öfverflöd på frukter och blommor af otaliga slag, så är det detta undersköna, härliga land. Klimatet är här långt angenämare och friskare än t. ex. i det ytterst fuktiga, febermättade Costa Rica. Under 7—8 månader af året råder ett oafbrutet solsken, regnperioden är sålunda icke synnerligen långvarig.

Förnämsta källan till landets rikedom är kaffekulturen, som sysselsätter största delen af befolkningen (ladiner), den blandade

befolkningen, såväl som indianerna. En annan mycket viktig förvärfskälla utgör insamlandet och exporten af s. k. »perubalsam», ett slags harts, som erhålles af det till papilionaceernas familj hörande balsamträdet, *Myroxylon sonsonatense* KLTZ, som icke förekommer annorstädes i hela världen. Ännu i dag exploateras det enligt ungefär samma metod, som sedan urminnes tid användts af aztekerna.

Salvador är den minsta, men utan jämförelse den tätast befolkade, rikaste och bäst uppodlade af alla Central-Amerikas stater, ja, med undantag af den lilla staten Rhode Island i Nord-Amerika, finnes på hela amerikanska kontinenten icke någon trakt med så tät landtbefolkning. Hela arealen utgör 21 070 kv.-km. och invånareantalet 800 000. Hufvudmassan af befolkningen är af blandad spansk-indiansk ras. I västra Salvador lefva omkring 100 000 *azteker*, vid östliga gränsen för deras utbredning träffas ett bälte med indianer, tydligt nog tillhörande en annan stam, men enär de nu äro civiliserade och för länge sedan förlorat sitt språk, vet man ingenting närmare om deras härkomst. SAPPER antager, på hvad grund angifver han dock icke, att de varit *pokomaner*. I östra Salvador lefva några få tusen *matagalper* som äro ytterst litet studerade. Dessa hann jag icke besöka, men jag såg på marknader inom aztekernas område ett antal hithörande individer bjuda ut sina förnämsta handelsvaror, produkter af agave-fibrer.

Efter ankomsten till Salvador reste jag direkt upp till hufvudstaden och erhöll där af undervisningsministern en rekommendationsskrifvelse till landets civila myndigheter och af krigsministern en liknande till de militära.

Redan på färden till hufvudstaden hade jag tillfälle att få se några indianer af de stammar, som jag i första hand ämnade studera, nämligen aztekerna eller pipilerna. Vid den lilla järnvägsstationen Ceiba iakttogs ett tjugotal individer, marscherande i en lång rad, alla hopbundna som negerslafvar med ett rep. De eskorterades af en trupp soldater med gevär och påskrufvade bajonetter. Jag frågade mina medpassagerare, om det var straffångar. »Nej, visst inte», blef svaret; »det är ju bara några 'frivilliga' *(voluntarios)* från Nahuizalco, som skola föras upp till hufvudstadens kaserner». Såsom jag sedermera erfor, fyllas kasernerna i Salvador till största delen med indianer, hvilka efter behof tvingas till krigstjänst. Som soldater visa de sig ofta vara långt pålitligare och tapprare än ladinerna. Dessa hopbundna individer företedde emellertid nu en sorglig anblick i sina af landsvägsdammet nedsmutsade hvita bomulls-

kläder. De liknade den vanliga indiantypen och tillhörde sannolikt samma ras som man ser t. ex. i Mexikos hufvudstad. Till kroppslängden voro de små, hade gulbrun hy, mörkbruna ögon, svart och kortklippt hår, dräkten den vanlige central-amerikanske arbetarens, d. v. s. hvit bomullsskjorta, hvita byxor och halmhatt.

I hufvudstaden hade jag tillfälligtvis fått rådet att såsom utgångspunkt för mina arbeten bland aztekerna välja byn Nahuizalco nära Sonsonate, enär språket där skulle talas särdeles rent. På den nyaste och bästa officiella kartan öfver Salvador sökte jag förgäfves efter denna ort och antog därför, att det blott var en obetydlig by med ett par hundra invånare. Det var sent en dag jag red ut från Sonsonate, och först på kvällen efter mörkrets inbrott anlände jag till Nahuizalco. Trött efter resan lade jag mig utan att få tillfälle att råka min blifvande värd, stadens f. d. kommendant, som redan gått till sängs. Stor var därför min förvåning, då jag vaknade följande morgon och befann mig inne i en indianby med tusentals hyddor och omkring 8 000 aztekiske invånare. Det var det utan jämförelse största indiansamhälle jag sett, ty under de år, jag tillbragte hos norra Mexikos indianstammar, träffade jag sällan någon by med mer än 30—40 hyddor, om jag undantager några större med ett par hundra hos *mayo-* och *yaqui*-indianerna vid Stilla hafs-kusten.

Jämfördt med förhållandena hos Sierra Madres jägar- och nomadfolk föreföll allting så ordnadt och civiliseradt i detta samhälle, att jag tog för gifvet, att jag här genast och utan hinder skulle kunna börja med kroppsmätningar och fotografering af ett större antal infödingar. Men jag anade icke, huru djupt inrotade de gamla vidskepliga åskådningarna och misstron mot allt nytt och främmande i själfva verket voro äfven hos detta folk. Icke ens mot kontant vedergällning, huru hög som helst, visade det sig möjligt att förmå mer än några få individer att låta mäta eller fotografera sig. Jag beslöt då begagna mig af regeringens rekommendationsskrifvelse och vände mig till stadens alkalde, byrådets ordförande, en gammal indiangubbe. Han svarade först något diplomatiskt, att han skulle göra sitt bästa, så snart göromålen tilläte det, men då en af hans kolleger, en s. k. *aguacil,* steg fram och berättade en sorglig men sann historia om en af sina vänner, som blifvit fotograferad af en tysk hacienda-ägare nära hufvudstaden och endast helt få dagar därefter dött i stark feber, efterlämnande änka och många oförsörjda barn, bad han att få uppskjuta

saken till följande månad. En ny alkalde skulle då, som han visste, få öfvertaga risken att underhandla med »mannen med det stora glasögat», hvartill jag med hänsyftning på fotografi-apparatens lins redan blifvit döpt.

Af den nyvalde alkalden lyckades jag till sist utverka löfte om bistånd. En korporal med sex beväpnade soldater sändes ut och återvände släpande med sig tvenne individer, som erbjödos mig till försöksobjekt. Såsom jag sedermera erfor, voro de alkaldens två störste fiender i staden, hvilka han nu i främsta rummet hade haft i välvillig åtanke. Den ene, som vid tillfället såg ut som en lifdömd, hann jag mäta och hade just fått hufvudet under kamerans svarta duk för att taga hans fotografi, då kamraten gjorde ett djärft hopp genom fönstret och försvann i närmaste skogsdunge. Flera indianer kunde jag icke få den dagen, ej heller den följande. Befolkningen var nu så uppbragt, att alkalden icke vågade riskera sin auktoritet genom vidare bistånd. Något senare gjorde jag ett försök att fotografera deras vackra, i det fria utförda dans med dansstafvar, men blef undfägnad med ovett på ren aztekiska och hotad med stryk, hvadan jag skattade mig lycklig att hinna undan utan att få kameran sönderslagen. Vid denna dans liksom vid alla deras fester, icke minst de religiösa, voro de flesta druckna. Ehuru eljest mycket fredliga, blifva de i detta tillstånd farliga. Gick jag ut på torget, för att taga en vy af de säljande och köpslående kvinnorna, lyfte de strax upp sina korgar på hufvudet och skingrade sig åt alla håll som en svärm tättingar.

Anledningen till indianernas fruktan för att, som de uttrycka sig, bli afmålade af kameran, är att söka i tron, att de medelst bildens tagande beröfvas något, som tillhör deras inre varelse. Det är *tounal* (kraften, skyddsanden), som de frukta att förlora. Denna mystiska del af dem själfva, som de tro representerad af bilden, skola enligt deras föreställning de främmande, hvita människorna för okända och ofattbara, men onda syften föra med sig till aflägsna trakter, där de medelst sina häxerier kunna utöfva ett olycksbringande inflytande öfver dem. I nordvästra Mexiko hos tepehuanerna hette det, när de fingo se sina bilder: »Sådana '*sin verguenzas*', hutlösa människor, som komma hit till våra byar blott och bart för att beröfva oss våra själar!» Tvifvelsutan tillfogar man dem icke så ringa psykiskt lidande genom att tvinga dem att uthärda fotografering. En ung indianflicka i Nahuizalco, som hufvudsakligast tycktes se saken ur praktisk synpunkt, svarade mig

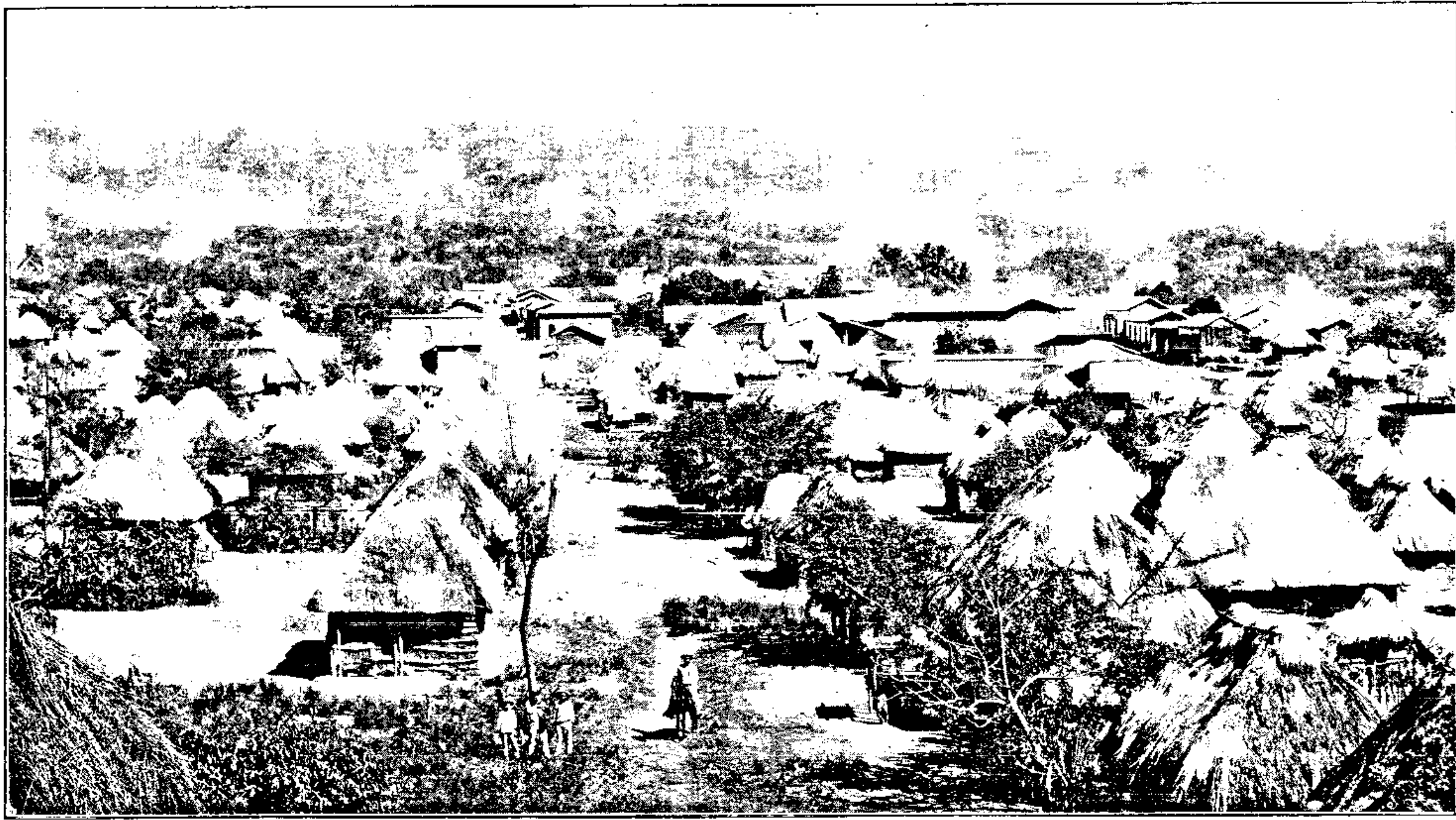

Fig. 1. **Interiör från Nahuizalco.** Fot. af förf.

en gång, då jag sökte öfvertala henne att få taga hennes bild: »Huru, skulle jag låta dig få min skugga för 1 peso, när du sedan borta på din ö kanske säljer den för flera hundra?»

Jag insåg till sist, att det var nästan omöjligt att företaga antropologiska arbeten i detta samhälle och uppsköt dem tills vidare. Som platsen emellertid från flera synpunkter föreföll intressant och lämplig för insamlandet af språkmaterial och etnografica, började jag i stället studera invånarnes språk, seder och bruk o. s. v.

Först ett år senare blef det mig förunnadt att få återupptaga mina afbrutna antropologiska arbeten. Jag befann mig i Ahuachapán, en gammal f. d. aztekisk stad vid Guatemala-gränsen, då plötsligen revolution bröt lös. Af chefen för den revolutionära styrkan erhöll jag tillåtelse att följa med de trupper, som sändes ned mot Nahuizalco, där jag hade mitt hufvudkvarter samt förvarade mina papper och samlingar. Vi uppnådde Nahuizalco under natten. Efter en timmes gevärseld flydde den indianstyrka, som försvarat staden. Den central-amerikanska fanan öfver alcaldian nedslets — föreningen mellan Salvador, Honduras och Nicaragua, som varat några månader, var upplöst — och Salvadors gamla stjärnbaner hissades ånyo på sin forna plats. All den manliga befolkningen, som fanns kvar i staden, tvingades nu att göra krigstjänst. Expeditionskårer utsändes åt alla håll i bergen och skogarne, dit en stor mängd indianer tagit sin tillflykt, och vid dödsstraff tvingades de att ställa sig i de revolutionäres led. Båda partierna skynda här alltid i revolutionstid att pressa så många soldater de kunna in i sina arméer, och i främsta rummet uppföras indianerna i rullorna, utan att någonsin tillfrågas om sina politiska åsikter. Dessa olyckliga partifejder mellan landets rikaste och mäktigaste familjer af spanskt blod äro mestadels i grund och botten intresselösa för indianerna, churuväl dessa naturligtvis få lida mest af ofreden. Jämmer och gråt höras ock öfverallt i indianbyarna. I bataljerna kommenderas ofta indianer från samma by och samma familj, hvilka tvingats till krigstjänst hos motsatta partier, att skjuta ned hvarandra.

Under det virrvarr, som nu rådde i Nahuizalco, kunde jag föga uträtta. José Beltran, den utmärkte indian, som var min tolk och allt i allo, låg gömd i en grotta i en af de djupa floddalarne. Hela den öfriga manliga befolkningen var i krigstjänst eller dolde sig i skogarne. Någon längre resa kunde jag ej företaga, ty på vägar och stigar mötte man beständigt väpnade och berusade skaror, och osäkerheten var mycket stor. Under afvaktan att lugn

skulle inträda, hissade jag svenska flaggan öfver min dörr och oroades heller icke på något sätt, ehuru jag var den ende främlingen i staden. Tvärtom ansågs mitt rum nu vara det säkraste härstädes, och den rikaste mannen på platsen anhöll att, ifall någon ny attack skedde, få hos mig inkvartera både sina skrin med silfversaker och sina kvinnliga anhöriga. Tack vare nordamerikanarnes och tyskarnes alltid energiska uppträdande i de spansk-amerikanska republikerna — krigsskepp infinna sig vid kusten så snart en revolution utbrutit —, äro alla utländingar här långt säkrare till lif och gods än någonsin landets egna barn.

När efter en tid så godt som alla mina påbörjade undersökningar måste afbrytas, fick jag den idén att försöka begagna mig af krigsministerns rekommendationsskrifvelse. Jag red därför ned till Sonsonate eller Cenconapam (de 400 vattnens stad), som en gång var Central-Amerikas hufvudstad. Här låg en stor truppstyrka, hvars kommendant sorterade under den minister, som utställt rekommendationen. Omkring 400 indianer, alla azteker, funnos i garnisonen och af dessa ställdes ett antal till min disposition. Utryckningar och exercis medförde täta afbrott i mitt arbete, men efter tre månader hade jag mätt och fotograferat 70 man. De stodo här under krigslagarne och måste underkasta sig proceduren och afkläda sig nakna. Godvilligt skulle de aldrig ha blottat sig för en hvit man, och de voro i högsta grad förgrymmade och generade öfver att bli så behandlade. Af hvarje individ tog jag omkring 40 olika mått och observationer, äfvensom fotografier en face och profil. Sedan dessa arbeten på andra orter kompletterats, voro till sist 100 individer, 80 manliga och 20 kvinnliga, i nämnda hänseenden af mig undersökta. Dessa forskningar äro de första af detta slag, som utförts i Central-Amerika. CARL SAPPER, den tyske geologen-etnografen, som sedan ett tiotal år varit bosatt i Cobán i Guatemala, uttalar i sitt värdefulla arbete »Nördliche Mittel-Amerika», tvifvel om, huruvida det öfver hufvud taget är möjligt att utföra somatologiska arbeten bland Central-Amerikas indianer. Han känner allt för väl till de stora svårigheter, som möta forskaren bland dessa misstrogna folk, äfven när det gäller så enkla saker som förfrågningar om språk, seder och bruk eller observationer rörande husgerådens eller husens konstruktion etc.

Genom sammanställandet af kroppslängdmåtten har jag kommit till intressanta resultat.

BRINTON säger i öfversikten af sina antropometriska under-

Fig. 2. **Aztekiske män.** Fot. af förf.

sökningar från den amerikanska kontinenten: »I medeltal visa sig indianerna vara af ungefär samma storlek som ordinära européer. Några dvärgfolk, sådana som lappar, buskmän och andamaner, finnas ej i Amerika».

Medellängden hos Salvadors azteker har emellertid, att döma af de 100 fullvuxna individer jag mätte, visat sig vara 150—160 cm., således alldeles densamma som konstaterats hos de afrikanska dvärgfolken, upptäckta af Du Chaillu, De Brazza och Schweinfurth, samt enligt von Düben hos norra Europas dvärgfolk, lapparne.

Men Salvador-aztekerna äro icke de enda dvärgarne i Amerika, tvärtom är det alldeles visst, att till dessa i måhända ännu högre grad böra räknas många af grannfolken, såväl som andra centralamerikanska stammar. Jag hade ofta tillfälle att göra jämförelser, hvilka dock endast grunda sig på ögonmått. De i Guatemalas högfjällsregioner bosatta *quichéerna* representera för visso en af de mest småväxta raserna i Amerika. Några kroppsmätningar hafva dock aldrig blifvit företagna bland dem, men de äro tydligt nog mindre än aztekerna, och särskildt äro kvinnorna i allmänhet ett helt hufvud kortare. Quichéerna äro ett handelsfolk, och jag såg ofta grupper af dem nere i aztekernas byar i Salvador.

Såsom dvärgfolk föreföllo mig äfven *chiripoerna* och *talamanca*-indianerna i sydöstra Costa Rica, liksom också *terrabas*- och *boruca*-indianerna i sydvästra delen af landet, och Salvadors öfriga indianfolk gjorde på mig ungefär samma intryck som pipilerna. När jag sedermera landade på Tehuantepec-näset i Mexiko, frapperade det mig att se, huru mycket mer storväxta och kraftiga de där bosatta indianerna, *zapoteker* och *huaver*, voro.

Till kroppsbyggnad och anletsdrag likna Salvador-aztekerna mycket de besläktade folken i södra Mexiko. Men Salvador-aztekerna likna äfven i så hög grad Guatemalas *cakchiqueler* och *xinca*-folket, till hvilka de ej stå i det ringaste släktskapsförhållande, att jag omöjligt skulle kunna särskilja individer af dessa folk från aztekerna. Skarpt framträder åter kontrasten mellan quichéerna af *maya*-ras och nahuatlerna. Man skulle lika så litet kunna förväxla en quiché med en nahuatl som en typisk kines med en japan. Quichéerna bilda en säregen typ och skilja sig från alla andra indiantyper jag sett. Af naturforskare, som skildrat Guatemala, ha de liknats vid mongoler, men det för alla indianer gemensamma karakteristiska i dragen framträder tydligt nog. Indiantypen,

Fig. 3. **Aztekiska kvinnor.** Fot. af förf.

sådan den i Amerika under årtusendenas lopp utvecklat sig, är här allestädes lätt igenkännlig från Vancouver till Eldslandet och kan icke förblandas med någon annan ras.

Vid bestämmandet af hudfärgen använde jag BROCA's färgskala, men fann mig nödsakad att hänföra samtliga hos denna ras uppträdande nyanser af brungult till ett enda nummer, nämligen 5. Hade detta nummer varit uppdeladt i ett 10- eller 20-tal finare färgskiftningar, hade naturligtvis noggrannare och mer tillfredsställande resultat kunnat uppnås beträffande icke blott individernas klassificering utan äfven de afvikelser i detta hänseende, som såväl nakna som täckta kroppsdelar förete.

I allmänhet äro indianerna i Central-Amerikas bergstrakter och högländer mörkare än de folk, som lefva i de låga, varma kustländerna, en iakttagelse som framhållits redan af STOLL i hans »Etnographie von Guatemala». Vid Amerikanist-kongressen i Stockholm 1894 påpekade jag likaledes, »att de *tarahumarer*, som lefva uppe i högfjällen i Chihuahua, äro mörkbruna, hvaremot de, som lefva nere i de heta floddalarne, äro mycket ljusare».

I Polynesien synes ett alldeles motsatt förhållande vara rådande, i det att ljushyade individer träffas företrädesvis i högländа trakter, under det att de mörkare bebo lågländerna.

Såsom synonym för indian är benämningen rödskinn högst oegentlig och är alldeles oanvändbar i fråga om Salvadors pipiler, såväl som om samtliga de öfriga central-amerikanska folk jag sett. Af det femtiotal indianstammar, med hvilka jag kommit i beröring från Canada till Panama, är det endast sydvästerns prärie-indianer, som hafva rödaktig färg. De allra flesta af dessa folk äro däremot gulbruna, gula, chokoladfärgade eller svartbruna. Européerna gåfvo indianerna det omförmälda namnet långt innan de påträffat verkliga rödskinn. Nybyggarne i oststaterna hade nämligen fått se indianer i krigsrustning, med kropparne insmorda med rödockra och fett, och antagit, att den röda färgen var indianernas naturliga kroppsfärg.

Som blekansikten betecknade indianerna fullt korrekt de första nordeuropéerna. I Salvador åter kalla aztekerna i denna dag alla nordeuropéer på sitt språk *ich chiltik*, hvilket betyder »rödansikte» Här nere är detta ord lika korrekt som blekansikte i Nord-Amerikas oststater, ty i följd af den skarpa solbrännan, luftens och det heta klimatets inflytande äro alla härvarande nordeuropéer, ett litet antal tyskar och nord-amerikaner, ständigt rödbrusiga. De äro

riktiga »rödansikten» och skilja sig därigenom skarpt från infödingarne af blandad ras såväl som från de rena spanjorernas ättlingar, hvilka i allmänhet ha en blekgul hy. Hos deras fruntimmer inom den högsta klassen, som af skönhetskäl aldrig utsätta sig för en solstråle, blir hyn sjukligt blek, nästan transparent.

Först efter några månaders vistelse bland aztekerna begynte jag insamla material till en ordlista. Härvid upptog jag i främsta rummet sådana ord, som äro af vikt för studiet af själfva språkets nuvarande form, samt sådana, som äga kulturhistoriskt intresse.

Det aztekiska språket är ett af de mest utvecklade på den amerikanska kontinenten. Dess grammatik är enkel och regelbunden, ordförrådet rikt och växlande. Det är mjukt och välljudande som den renaste spanska och för en europé ganska lätt att lära. Af dessa skäl, äfvensom på grund af dess ansenliga utbredning, lade de spanska myndigheterna, och i ännu högre grad missionärerna, stor vikt vid detsamma. Redan tidigt öfverflyttades till eller skrefvos direkt på nahuatlspråket ett hundratal hufvudsakligen andliga arbeten; äfven historiska verk såsom IXTLIXOCHITLS och CHIMALPHINS skrifter trycktes på detta språk, och i vissa stater användes aztekiskan i domstolsprotokollen och andra officiella handlingar.

Redan 1577 lät ALONZO DE MOLINA trycka sitt aztekiska lexikon, innehållande 13 000 ord. Nyligen har REMI SIMÉON i Paris publicerat en ordbok, som upptager icke mindre än 25 000 ord jämte ett stort antal talesätt. Förmodligen skulle dock härtill kunna läggas flera tusen ord, om alla de talrika, ännu nästan okända dialekterna blefve studerade.

Det aztekiska språket har icke allenast visat sin lifskraft genom att under fyra sekler bestå gent emot spanskans inkräktande välde, äfven i byar vid hufvudstadens portar talas det ännu ganska rent. Aztekiskan har för öfrigt riktat spanskan med flera hundra ord. Många af dessa hafva icke allenast följt den världseröfrande latinska rasen till alla de central-amerikanska länderna, utan äfven öfver större delen af Sydamerika, såsom till Chili och Argentina ja öfver världshafven både till det gamla moderlandet, till Asiens kuster och till de fjärran liggande Filipinerna. Spanska akademiens ordbok upptager sålunda ett betydligt antal aztekiska ord bland öfriga amerikanismer.

Från Costa Rica, hvilket land nästan uteslutande befolkats af indianstammar, som tala sydamerikanska språk, har JUAN FERRAZ,

samlat och i sitt nyligen utgifna arbete »Nahuatlismos de Costa Rica» upptagit öfver 400 aztekiska ord, hvilka den spansktalande befolkningen därstädes nu begagnar och hvilka brukas icke endast i dagligt tal, utan äfven i skriftspråket, i pressen och i litteraturen. Den äfven i Costa Rica af C. GAGINI publicerade »Barbarismos» samt BATRES JAUREGUIS »Provincialismos» och A. MEMBREÑAS »Hondureñismos», det förra arbetet utgifvet i Guatemala, det senare i Honduras, upptaga likaledes en stor mängd sådana ord. Dessa »nahuatlismer» beteckna åtskilliga i det dagliga lifvet allmänt förekommande begrepp, såsom husgeråd, maträtter, växter, frukter etc. Många äro slangord och binamn, andra hafva verbal betydelse o. s. v.

Ett ytterligare bevis på det aztekiska språkets lifskraft lämnar dess förmåga af nybildningar. Efter spanjorernas ankomst har det vuxit med ett tusental nya ord af aztekisk stam för att kunna beteckna den mångfald föremål och föreställningar, som den spanska kulturen bragt med sig.

Ännu lifskraftigare än nahuatl-språket har emellertid dess grannspråk *Maya* visat sig vara. Detta har i Yucatán tagit öfverhand öfver spanskan och talas nu där, utom af de 200 000 indianerna af ren stam, af 100 000 personer af blandad och hvit ras.

Söder om Mexikos gräns äro nahuatl-dialekterna stadda i hastigt utdöende, och spanskan har intagit deras plats.

SQUIRE besökte på 1850-talet den aztekiska koloni, som slagit sig ned vid Nicaragua-sjön, och då talades där ännu en aztekisk dialekt. Den korta ordlista af omkring 100 ord, som han då sammanställde, samt det af BRINTON meddelade dramatiska arbetet, »*Güeguence*»-baletten, som dock till största delen innehåller spanska ord, utgöra allt det språkmaterial från denna dialekt, som blifvit bevaradt åt eftervärlden, och lämnar det enda säkra bevis för att detta ännu talrika indianfolk tillhör den aztekiska stammen. När BEHRENDT ett tjugotal år senare besökte samma stam, kunde han icke uppleta en enda individ, som talade sitt fädernespråk.

Från Salvadors azteker, de s. k. pipilerna, har man hittills endast ägt tvenne smärre ordlistor på ett par hundra ord, upptecknade af SQUIRE och den berömde österrikiske botanisten SCHERZER. Språket talas här numera knappast af mer än en fjärdedel af indianbefolkningen, omkring 20—30 000 individer. I de flesta byarna är det allaredan undanträngdt af spanskan, och länge kan det icke dröja förr än det är alldeles utrotadt. Den ordlista jämte ett antal fraser, uttryck och vändningar, jag här insamlat, bildar det enda

utförligare material af utom-mexikanska nahuatl-dialekter, som hittills erhållits.

Från Guatemala har SCHERZER i Salamá åstadkommit en liten ordlista för den dialekt, som där talas. Under min resa i Guatemala upptecknade jag ett antal till detta språk hörande ord i Comapa, en by i högfjällen, där de äldre ännu tala aztekiska, men vid besök i den stora staden Escuintla på Guatemalas västkust lyckades jag påträffa endast ett par gamla individer, som erinrade sig ett tiotal ord af det gamla språket. Så fullkomligt hade det här utrotats. Och dock berättade desse gamle män, hurusom i deras ungdom knappast något annat språk än aztekiska talades i denna och kringliggande byar.

De invandringar af azteker, som ägt rum i dessa länder, försiggingo, såsom man har flera anledningar att antaga, för minst 800 år sedan. När spanjorerna i midten af 1500-talet togo dessa områden i besittning, funno de stora landsträckor med folkrika byar och aztekisk befolkning. Rundt om bodde andra stammar. Oaktadt sålunda Salvadors azteker här lefvat isolerade under så många århundraden, visar en jämförelse mellan deras dialekt och moderspråket, att icke så synnerligen stora förändringar försiggått. Den märkligaste är, att det för den rena aztekiskan så karakteristiska, ständigt återkommande *tl*-ljudet — de flesta substantiv i detta språk ändas på tl — utbytts mot ett enkelt *t*. Skillnaden mellan språken såsom de talas i Mexiko-dalen och här är sålunda icke större än att en indian från Salvador, förflyttad till sina stamförvanter i norden, där snart nog skulle göra sig förstådd. I de flesta fall äro orden alldeles desamma, men ändelser, uttal och tonvikt variera. Många sammansatta ord äro bildade på samma sätt. Somliga ord begagnas i olika betydelse, och många hos pipilerna använda ord förekomma icke alls i ofvannämnda lexika.

Ett öfvertygande bevis för de amerikanska språkens förvånansvärda stabilitet lämnar en jämförelse mellan det hos pipilerna nu samlade aztekiska ordförrådet och exempelvis den klassiska aztekiska, som MOLINAS lexikon (1577) återgifver.

I de europeiska språken äga under tidernas lopp, som bekant, stora förändringar rum. Man antog för icke så synnerligen lång tid tillbaka ganska allmänt, att detta var något som gällde alla språk och att äfven de amerikanska språken voro underkastade dylika mycket genomgripande och inom kort tid försiggående förändringar.

Så t. ex. yttrar Charles Lyell i »Antiquity of Man»: »Om ett språk blefve fördt af en utvandrande koloni till en fjärran trakt, så skulle det omedelbart börja förändra sig, såvida icke ständig förbindelse uppehölles med moderlandet. Deras efterkommande i kolonien skulle, därest de voro fullkomligt isolerade, under fem eller sex århundraden, ja kanske förr, blifva oförmögna att föra ett samtal med dem, som stannade kvar i moderlandet eller med dem, som flyttat ut till någon annan fjärran trakt.»

Max Müller anför i sina »Lectures on the Science of Language» (1887) såsom ett faktum, att missionärer, som år 1823 hos en central-amerikansk folkstam nära Palenque — således tvifvelsutan hos ett maya-folk — uppgjort en ordförteckning, vid sin återkomst 10 år senare funnit denna oduglig. Så stora förändringar skulle språket hafva undergått. Såsom man nu vet, var orsaken till denna ordförtecknings odugligbet helt enkelt att söka hos dem, som skrifvit den.

Flerstädes hafva däremot jämförelser mellan indianspråken såsom de nu talas och ordlistor, uppsatta af de katolske missionärerna under 15:de och 16:de århundradena, ådagalagt, att inga större förändringar ägt rum.

Denna de amerikanska språkens stabilitet är af utomordentligt stor vikt, enär man, tack vare denna, kan våga hoppas, att efter ett ingående studium af maya-språket, den nya världens största och viktigaste kulturhistoriska problem, tolkningen af maya-glyferna till sist skall kunna lösas. Får maya-språket utdö innan det blifvit föremål för mera omfattande forskningar, så upprifves måhända den enda brygga, som leder till forntiden i denna kulturs gamla länder. Otolkade komma väl då för alltid maya-handskrifterna att ligga, och de skulpterade taflor, som här ännu täcka ruinstädernas väggar, komma att förvittra utan att tälja sin historia från den amerikanska civilisationens högsta blomstringstid.

Sedan jag i Salvador i det närmaste fullbordat min ordlista och under mer än årslångt samlif med pipilerna erhållit någon praktisk färdighet i språket, började jag, biträdd af tvenne indianer, att granska ett antal i Central-Amerika af spanjorerna brukade nahuatlismer, ofta till oigenkännlighet förvrängda aztekiska ord. Lätt nog kunde jag under detta arbete konstatera de regler, enligt hvilka ljudförändringar vid sådan förspanskning äga rum. Härigenom vinna orden icke i välljud, tvärtom, det fina, mjuka, ständigt återkommande tz-ljudet öfvergår t. ex. i spanskan till ch, d. v. s. till ett tje-ljud.

Det aztekiska språket är, som bekant, liksom alla öfriga amerikanska språk, polysyntetiskt eller inkorporerande, d. v. s. predikat och flera öfriga satsdelar förenas med hvarandra till ett enda ord; orden äro följaktligen vanligtvis mycket längre än i de europeiska språken. Vid denna inkorporering förkortas de enkla, ursprungliga satsdelarne, så att endast rester och ofta ända till oigenkännlighet stympade fragment ingå i det nybildade ordet. För att sålunda kunna komma till rätta med en nahuatlism eller ett förspanskadt nahuatl-ord, måste jag först enligt reglerna för ljudförändringarna återgifva det dess rena nahuatl-form och sedan dela upp detta inkorporerade ord i dess olika delar och återgifva hvar och en af dem dess oafkortade, ursprungliga form.

Vid dessa mina undersökningar hade jag den stora fördelen att af aztekerna själfva kunna inhämta nödiga upplysningar, hvarför det ock torde hafva lyckats mig att nöjaktigt tolka åtskilliga i spanskan förekommande nahuatlismer, hvilka förut antingen icke blifvit analyserade eller ock gifvit resultat, som knappast kunna vara riktiga, konstruerade som de äro på ett för indiansk tankegång främmande sätt.

Salvador-aztekernas eller pipilernas hufvudnäringar utgöras nästan uteslutande af jordbruk, trädgårdsskötsel och säfflätnings-industri.

På bergsluttningarna och i dalgångarne rundtomkring Nahuizalco utbreder sig milsvidt åt alla håll ett virrvarr af småfält, oregelbundna rutor, alla inhägnade medelst häckar af vild ananas, af tropikernas plommonträd, *Spondias sp.*, eller af de törnbetäckta *Erythrina*-träden. Inbäddade i lundar af kokospalmer, zapote- och apelsinträd etc. ligga här och hvar indianernas hyddor. På fälten odlas majs i talrika former och färger, bönor af flera slag, plataner, sockerrör, yucca, ananas, tomater, tobak och ett stort antal andra tropiska sädes- och ekonomiväxter. Äfven många europeiska grönsaker såsom salat, blomkål, rädisor etc. hafva här vunnit insteg och gifva skördar året om. Majsen är den förnämsta kulturväxten. Före jordstyckningen för omkring 30 år sedan utfördes allt fältarbetet gemensamt af hela bybefolkningen. Sedan man offrat åt majsguden, samlade sig arbetarne med sina fältredskap, och anförde af byns äldste och styresmän tågade de under trummors och bambuflöjters ljud ut till fälten. Kvinnorna följde efter med riklig förning och tillagade ute i det fria mat och majsmjöd. På samma sätt gick det till vid skörden. Det hela var mera likt en fest än ett tyngande arbete, och alla deltogo med samma intresse i den skörd,

som var allas egendom. Den gemensamma jordens styckning har i dessa länder nästan utan undantag visat sig högst förderfbringande för indianerna, som oförberedt från ett kommunistiskt system med tusenårig häfd prisgåfvos åt ett individualistiskt, som gjorde det möjligt för de hvite, att tränga sig in och förvandla indianerna till sina arbetsslafvar.

Ännu i dag, när tiden är inne för majssådden, hänga pipilerna upp guirlander af brokiga bladrefvor af *Tradescantia versicolor*, en hos oss ganska allmänt odlad bladväxt, omkring sina majsgudar, små, klumpiga stenbilder, och tända nattetid upp vaxljus samt offra kopalrökelse åt dem. Dylika stengudar såg jag uppe i majsfält inom synhåll för det redan på 1500-talet byggda katolska templet, på husaltaren inne i själfva staden Nahuizalco, såväl som i undangömda grottor i de djupa floddalarne. Så snart regn fallit, och gudarne sålunda gjort sin tjänst, sänkas dessa på de sistnämnda platserna ned i djupa gölar i floden och hvila där tills nästa såningstid är inne, då de åter hämtas upp. Vid altarena i de katolska kyrkorna inom pipilernas område placeras vid såningstiden en lerkruka med spirande, grön majsbrodd. Zuñi-indianerna i Nord-Amerika iakttaga ock ännu i dag samma bruk vid altarena i sina underjordiska *estufas*, där majsen spirar i en fuktig lerklump. Under majssådden erhåller äfven jorden del af den förplägning, som bestås de arbetande. Ett hål hugges med planteringsstaken i den mörka myllan, och i detta hälles *chiliate*, den hvita majsvällingen. Efter slutad sådd neddrifvas planteringsstakar i fältets fyra hörn, en i öster, en i väster, en i norr och en i söder. De hafva den spetsiga, hvässade änden riktad uppåt. Dessa pålar afse att skydda fältet mot *huracanes*, de förödande stormvindarne, af aztekernas lifliga fantasi personifierade såsom varelser med långt, flygande hår, hvilka nattetid sopa fram öfver fälten. När vid regntidens inbrott himlen är hotande och betäckt med mörka storm- och regnmoln, gå indianerna ut ur husen, och midt i natten, då stormen hviner, hör man dem blåsa i trumpeter, tillverkade af stora hafssnäckor, för att jaga bort »huracanes» från fälten.[1]

De aztekiska kvinnorna excellera i beredandet af en hel mängd majsrätter, som dock icke här kunna uppräknas och beskrifvas.

[1] Ordet orkan hafva vi ytterst erhållit från maya-språket i Central-Amerika. Hos maya-folken betecknar ordet huracan eller ouragan den häftigaste stormvind de känna, och detta ord upptogo de sjöfarande spanjorerna. Sedan adopterades det af engelsmännen såsom hurricane, och från engelskan har det öfvergått till svenskan.

Majsbrödet, som bakas för hvarje mål, öfverträffar både i smak och näringsvärde hvetebröd. Hela året om lämna trädgårdsfälten en mängd vegetabilier. Äfven den vilda floran skänker många välsmakande och värdefulla bidrag till det aztekiska köket. Flera slags blommor med fin arom tillagas såsom särskilda rätter. Af vilda bin förekomma här ett stort antal arter, hvilkas honung har högst olika arom. Härmed inkokas konserver af flera slags frukter, såsom tamarinder, de plommonliknande, syrliga *jocotes (Spondias sp.)*, de stora, grön- och hvitfläckiga *chilacayotes*, ett slags pumpor etc. Två bi-arter, den ena af en vanlig flugas, den andra af en myggas storlek, hafva aztekerna domesticerat, och man ser dem inhysta i kupor af små pumpskal, som hänga på husväggarna. Flera slags svampar tillgodogöras i hushållet. I kustlandet odlas allmänt cacao-trädet, ehuru icke på långt när i så stor utsträckning som förr. Chokolad har här liksom hos Mexikos gamla azteker städse varit en högt uppskattad dryck. Vanilj användes i chokoladen allaredan af de gamle aztekerna. Vid indianbyarne i Salvador finner man öfverallt en odlad buske kallad *achióte (Bixa orellana* L.*)*. Af dess röda frön bereddes fordom ett pulver, hvarmed chokoladen färgades blodröd. För att vid servering få den att skumma och fradga användes numera en träkräckla, men fordom en femvingad, hård trädfrökapsel på änden af en fotslång pinne. Chokoladen dracks förr uteslutande i de bägarformade fruktskalen af kalebass-trädet.[1]

Hos aztekerna träffas numera alla våra vanliga husdjur utom får, som visat sig icke trifvas. Nästan vid hvarje gård finnes dessutom en flock kalkoner, hvilka som bekant hållits tama af Amerikas infödingar sedan urminnes tid. Den varietet, som man här ser, har tydligen urartat, är knappast hälften så stor som den nord-mexikanska kalkonen och äfven till färgen olik denna: hvit med svarta fläckar. Söder om Nicaragua-sjöarne kan jag icke erinra mig hafva iakttagit tama kalkoner hos indianerna. Icke heller äro de i våra dagar husdjur hos indianstammarne i nordvästra Mexiko, men hafva en gång varit det hos de förhistoriska folk, som byggde grotthusen i norra Chihuahua.

Fiske och jakt äga numera icke synnerligen stor betydelse.

[1] Ordet chokolad, liksom drycken, hafva vi från aztekerna. På deras språk uttalas det tjokúlatl, af spanjorerna förvrängdt till chocolate, hvars franska form vi upptagit. Fordom användes cacao-bönorna äfven såsom mynt bland de central-amerikanska folken.

Det förra sker enligt urgamla, vanliga metoder med nät och mjärdliknande redskap, med fiskspjut äfvensom medelst förgiftning med krossade växter. Vid ett af deras fisklägen såg jag några gammaldags, af urhålkade stockar förfärdigade kanoter af egendomlig konstruktion. Sätet i deras midt utgjordes af en tvärbalk, tillhörande själfva stommen, både aktern och fören voro brädlika och mycket långt framskjutande, för att lämna plats åt den, som skulle sköta fiskspjutet. Vid hafsstranden insamlas i stora massor ostron, musslor, krabbor af flera slag, hummer, räkor och sköldpaddsägg. Räkorna soltorkas på stranden och föras i stora nätsäckar upp till salutorgen i byarne. Sköldpaddsäggen utbjudas friska, eller ock uttagas gulorna för att hoppressas i kakform och torkas. Mest omtyckta af alla vattnets djur äro de utomordentligt läckra krabborna. Om dem heter det i en af indianernas sägner, att de vandra på regnbågen och sålunda förflytta sig från den ena floddalen till den andra. Också skifta de i nästan alla regnbågens färger, synnerligast blått och rödt. Högt värderade äro ock ett slags cylindriska snäckor *(joutes)*, hvilka sitta fästa på flodstenarne och kallas »guds löss». Med guden afses påtagligen flodguden. Rundt omkring husen, i nutida kjøkkenmøddingar, äro skal af dessa snäckor kringströdda.

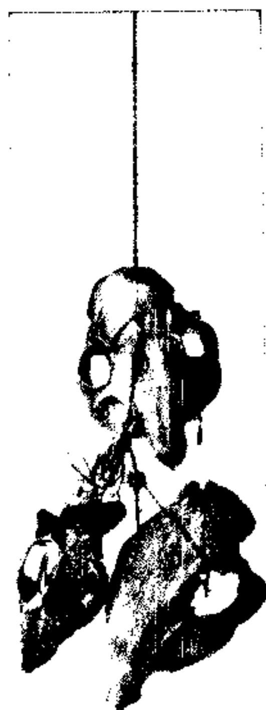

Fig. 4. För jaktlycka. (1/6 nat. st.)

Af skogens matnyttiga djur skatta Central-Amerikas indianer intet högre än *tepezcuintle (Cœlogenys Paca* L.*)*, en stor gnagare, och med rätta. Dess kött är verkligen en sällsynt läckerhet, något midt emellan unggris och kapun. Näst tepezcuintle värdera aztekerna hjorten såsom villebråd. Af denna urskilja de flera slag. Bland andra djur, som salubjudas på deras torg, må vidare anföras vildsvin, bältdjur, kanin, pungråtta och myrbjörn. De större af dem fångas i fallgropar, i hvilkas botten de spetsas på hvässade, neddrifna stakar. I vårt land hafva vi haft motsvarigheter härtill, exempelvis i de forna norrländska älggroparne. Äfven giller och snaror användas af indianerna. Pil och båge såsom vapen kunna här numera icke ens de äldste af dem erinra sig. De förekomma nu blott som ceremoniella föremål i vildsvinsdansen. För lycka vid jakt finner

man stundom i hyddorna i Izalco ett sotigt knippe med djurskallar (fig 4), vanligtvis af tepezcuintle och opossum, upphängdt öfver själfva eldstaden. Ett annat härom erinrande bruk iakttogs hos dessa indianer, nämligen att äfvenledes öfver eldstaden hänga några tomma äggskal, för att hönsen skola värpa duktigt.

Allmänt salubjudas de 2—3 fot långa, gröna trädödlorna, *iguanas*, hvilka, sedan deras ryggrad knäckts med ett käpp-slag, torgföras lefvande i stora knippen. De äro särdeles välsmakande och innehålla rikligt med ägg. Ödlorna såväl som äggen anrättas med tjock sås af malda pumpkärnor. Gräshoppliknande insekter samt larver ätas rostade. Som man ser, är aztekernas matsedel rik och omväxlande.

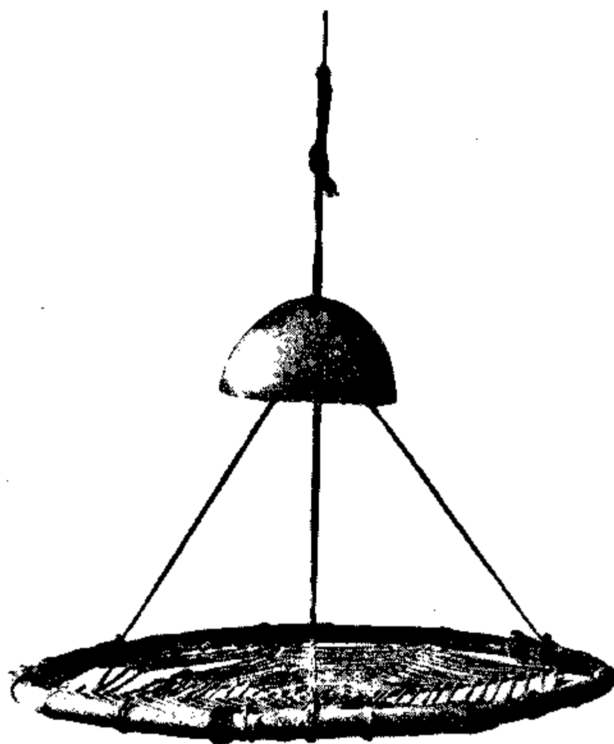

Fig. 5. Hänghylla. (Diam. 56 cm.)

Allestädes i dessa trakter af Salvador såväl som i de angränsande af Guatemala, där indianbefolkningen ännu är ganska talrik och delvis oblandad, finner främlingen med lätthet i salutorgens bambustånd såväl som i hyddorna proviant af alla slag och till billigt pris. Det största tillmötesgående och gästfrihet är i detta fall regeln, såvida icke invånarne på något sätt blifvit skrämda.

Aztekernas hus hafva en rektangulär golfyta. De grästäckta taken äro proportionsvis mycket höga, inneslutande ett rymligt loft, väggarna utgöras af ett palissadverk af bamburör eller andra pålar. I allmänhet byggas husen ännu på samma sätt som under det kommunistiska styrelsesättets tider. När ett ungt par skall sätta bo, skaffas visserligen byggnadsmaterialet fram till platsen af den unge mannen och hans släktingar, men huset reses med vänners och grannars hjälp, utan att dessa vedergällas på annat sätt än genom inbjudning till taklagsölet. Natten före den dag då huset skall byggas går den unge mannen byn rundt och ger med hårda slag af en stör på husknutar och

poster tillkänna sin önskan att erhålla hjälp vid arbetet. Detta tecken förstår man. Följande morgon vid soluppgången är ett 30—40-tal unge män i färd med att gräfva gropar för hörnstolparne, bunta ihop torra gräsknippor och sno vidjor af lianer. Innan solen gått ned, står huset färdigt, och taklagsölet firas samma afton.

Ett par af de till inredningen hörande, i ögonen mest fallande föremålen, må anföras. I de flesta hus finner man en egendomlig hänghylla (*yahuál*, fig. 5), som medelst ett smalt rep är fäst vid en takbjälke. Detta föremål, som närmast liknar en kräfthåf, ehuru mycket större, består af ett i cirkelform hopböjdt träband, öfver hvilket ett flätverk af säfmärg är spändt. Dylika hyllor behöfvas här väl för förvaring af födoämnen m. m., alldenstund hyddorna hela dagen stå öppna — dörren, en bambuskärm, ställes på morgonen åt sidan, — och sålunda hundar och höns hafva fritt tillträde. För att icke möss uppifrån loftet skola klättra ned på hyllan, är en kalebasskål med den kullriga, glatta bottensidan uppåt anbragt omedelbart ofvan föreningspunkten mellan takrepet och de trenne från träbandets periferi utgående snörena.

Fig. 6. Hängkrok. (L. 41 cm.)

Infödingarne på Fakarawa, Poumotu-öarna i Stilla hafvet, använda alldeles samma metod. Enda skillnaden är den, att de i stället för kalebasskalet hafva ett kokosnötskal, hvilket placeras ofvan en hängande korg. Riksmuseets etnografiska afdelning innehåller en dylik, som hemförts af Hjalmar Stolpe. Infödingarne därstädes afgåfvo samma förklaring som pipilerna i Salvador rörande ändamålet med den upp- och nedvända skålen.

En annan anordning är en liten hängande ring af säfmärg, som uppbär ett lerkärl, innehållande utsädesfrön eller läkemedel. Ett slags hängkrok, (*garabàto*) (fig. 6) begagnas för att upphänga bägarformade kalebasser, hvilka användas af husets medlemmar.

På golfvet finnas säten, (*cuishpal*) af mycket enkel konstruktion (fig. 7 a, b, c), nämligen en kort, på marken liggande, klufven

och urhålkad stock, försedd med handtag i ena änden. Då jag funnit detta i enstaka fall afslutas af ett djurhufvud, framgår häraf, att handtagen representerat djurhalsar och själfva sätena sålunda kroppar. Af det fåtal sådana jag påträffade, visar fig. 7 a tydligt bältdjuret, fig. 7 c kunde ägaren själf icke med visshet identifiera; ett tredje, som var försedt med nästan klotrundt hufvud, föreställde en jaguar. I angränsande delar af Guatemala såg jag flerstädes

a. L. 46 cm.

b. L. 50 cm

c. L. 47 cm.
Fig. 7. Säten.

liknande enkla säten i den blandade, spansktalande befolkningens hyddor, men intet enda med djurhufvud.

I sitt arbete »Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens» visar C. von der Steinen ett rikt urval af i djurform förfärdigade säten, hvilka påminna om dessa central-amerikanska.

Ordnadt engifte är allestädes regeln i pipilernas byar, men, där spanskt inflytande gjort sig starkt gällande, äro förbindelser af ganska löslig natur rätt allmänna. I »Anthropologie der Naturvölker» uttalar Waitz den åsikten, att i sexuellt hänseende ojämförligt mycket bättre förhållanden rådde bland Mexikos millio-

ner vid eröfringen än bland våra dagars förnämsta europeiska kulturfolk.

Aztekerna äro mycket renliga af sig. Kvinnorna bada nästan dagligen, och deras kläder äro alltid fläckfria äfven under den torra årstiden, då dammet ligger fotsdjupt på vägarne.

Barnen vänjas mycket tidigt att deltaga i föräldrarnes arbeten såväl inom som utom hus. De behandlas i allmänhet väl, men läderpiskan hänger alltid redo på väggen. Ett straff, som förr åtmin-

a. b. c.
H. 22 cm. H. 43 cm. H. 29 cm.
Fig. 8. Trädockor.

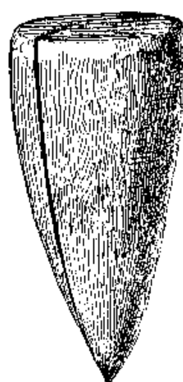

Fig. 9 a. L. 7 cm.

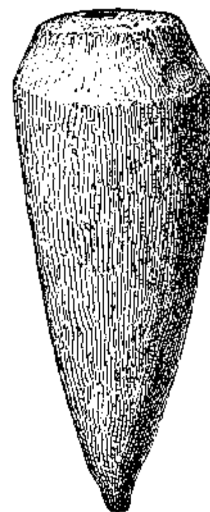

Fig. 10 a. L. 10 cm.

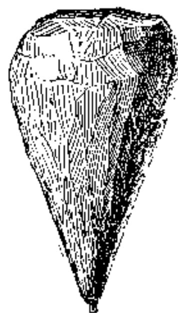

Fig. 9 b. L. 6 cm. Snurror från Nahuizalco, Salvador.

Fig. 10 b. L. 5 cm. Snurror från Ancon i Peru.

stone brukades, var att hänga upp pojken vid fötterna i taket och sedan piska hans nakna kropp med ett knippe af de stora brännässlorna, *(chichicáste)*, eller ock upptändes en brasa under hufvudet, så att röken orsakade stark sveda i ögonen. »Detta var ett gammalt, bepröfvadt och osvikligt medel att få bukt med pojkar», berättade en gammal man, som själf sett det praktiseras.

Barnen hafva flera slags leksaker. Dockor förfärdigas af säfmärg eller trä, och i fig. 8 a, b och c äro några af sistnämnda slag afbildade. Snurror begagnas allmänt af den form, som fig. 9 a och b

visa. Medelst ett på snurran hårdt upplindadt snöre, som hastigt ryckes af, sättes den i gång på marken. Stundom är en smal spik indrifven i själfva spetsen. Äfven hos xinca-folket i Guatemala begagnade barnen samma slags snurror. Fig. 10 a och b, som här för jämförelses skull anföras, förskrifva sig båda från forntida grafvar vid Ancon i Peru, där de tillvaratagits af HJALMAR STOLPE.[1]

Klädedräkten hos kvinnorna består i de varma kusttrakterna blott och bart af en enkel kjol af tunnt, brokigt bomullstyg, viradt två hvarf omkring kroppen. Ofvan midjan äro kvinnorna sålunda här i regeln nakna. I de högre upp i bergen belägna byarna begagnas äfven bluslif *(huépil)*, i Izalco och Ataco ännu allmänt ett brokigt bälte omkring midjan. Männens beklädnad bestod för ej så synnerligen lång tid tillbaka blott af ett smalt bälte mellan benen *(mastate)*, numera dock alltid af byxor och skjorta af hvit bomull. Hos xinca-indianerna i Guatemala fann jag ännu »mastate» i allmänt bruk.

I de flesta trakter af Central-Amerika äro numera nästan alla prof på konstindustriella föremål af indiansk tillverkning försvunna; hos pipilerna fanns dock något kvar, men det var tidsödande och öfver hufvud taget svårt att hopbringa någon som helst etnografisk samling, emedan infödingarne i regeln absolut neka att afyttra några föremål till främlingar, af fruktan att man sedan skall använda dessa för att förhäxa dem. Under alla slags upptänkliga förevändningar måste jag därför verkställa mina husvisitationer och förmå indianerna att plocka fram sina föremål. Sällan kunde köp omedelbart komma till stånd, enär riktiga familjekonseljer måste hållas för afgörande af en så viktig sak som försäljning af exempelvis en ryggkota af en hjort (deras tärning) eller en snurra. Som oftast blef det min tolk, JOSÉ BELTRAN, som vid lämpligt tillfälle fick återvända och afsluta köpet af hvad jag önskade förvärfva.

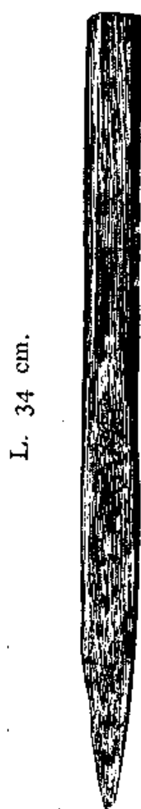
Den förnämsta industrien hos detta folk är säfvarufabrikation, flätandet af mattor *(pètat)* och korgar. Det är en *Cyperus*-art, som för detta ändamål odlas på öfvervattningsfält i omgifningarna af Nahuizalco. Växten, som af pipilerna kallas *tule*, förökas genom sidoskott, som afskiljas och planteras i regelbundna rader. Afståndet mellan plantorna är ungefär en meter. De växa hastigt, och stånden, som nå 4—6 fots höjd, breda ut sig och täcka snart fältet med sin mörka grönska. Vid skörden ryckas bladskaften ett och

[1] Liknande snurror från N. Zealand finnas ock afbildade af EDGE-PARTINGTON & HEAPE i Album of the Pacific Islands. III (1898), pl. 192, fig. 1—4.

ett upp för hand samt utbredas på marken för att torka, hvarefter de hopbundtas i knippor.

I och för färgning nedläggas knipporna i en stor lerkruka med färgdekokt. De båda hufvudfärger, som användas för dekorering af de flätade arbetena, äro rödt och svart. Båda beredas de af bladen af samma växt, en trädartad klängväxt, kallad *machåste*, som förekommer vild i dessa trakter. De torkade, rödbruna bladen krossas i en stenmortel. Dekokten på dessa gifver säfstråna en varaktig, mycket vackert röd färg. För frambringandet af den svarta, nedbäddas de rödfärgade knippena helt och hållet i den mörka gyttjan i närmaste rännil eller dike, där de få ligga till dess de svartnat. Fordom användes äfven den mörkblå indigo-färgen, men sedan odling af indigoörten totalt upphört i trakten, nyttjas i stället nu en importerad grön färg.

Till största delen förfärdigas de flätade arbetena, synnerligast mattorna, af ofärgad gulhvit eller grönaktig säf. Af den färgade flätas ornamenten, som äro ganska enkla. Stundom begagnas vid flätningen omväxlande gulhvit och grön säf, hvarigenom ett slags mycket enkel ornering, ett rutmönster af ett eller annat slag, åstadkommes utan användande af färgad säf.

L. 34 cm.

Fig. 11. Säfupprispare.

H. 4 cm.

Fig. 12. Fingerskyddare.

Det viktigaste förberedande arbetet är »rispning», hvarvid de trekantiga stråнas sega, tunna ytterhud lösgöres från den tjocka märgsträngen. Härvid fasthåller arbeterskan den nedre änden af en liten knippa lösa strån mellan den vänstra fotens tår. Hon har således båda händerna fria, för att med säfupprisparen (Sp. *rayador estaca)*, fig 11, utföra själfva arbetet. Högra handens pekfinger skyddas för de skarpa stråna genom ett litet medelst ett snöre fastbundet läderband *(macuétach)*, fig. 12. Sedan en knippa färgad eller ofärgad säf rispats, lägges det färdigberedda flätningsmaterialet åter ihop i en knippa. De trekantiga märgsträngarne, som affallit, kastas vanligtvis bort, men äfven af dessa förfärdigas stundom olikartade, nyttiga artiklar.

Flätningen äger rum inne i hyddan på det rensopade lergolfvet, hvilket, liksom materialet, under pågående arbete hålles något fuktigt genom öfversprutning med vatten. Vid flätningen användes

en liten, omkring 30 cm. lång trädnål (Sp. *aguja*), fig. 13, äfvenledes af *corozo*-palmens ved. Denna nål är icke försedd med något öga, utan i stället klufven till omkring 3 cm:s djup på ena sidan, nära den öfre änden. I skåran inpassas och fasthålles naturligtvis strået. Alla genom knutar eller af annan orsak uppkomna ojämnheter i mattan borttagas genom gnidning med en flat, glatt sten. Flätningsarbetet utföres till största delen af kvinnorna, men äfven af männen. Egentliga lyxarbeten tillverkas numera ytterst sällan. Blott några få gamla män förstå konsten att fläta varor med mera prydliga och konstrika mönster. Mattornas medellängd växlar mellan 1.80 och 2.10 m., bredden är vanligtvis omkring 0.90 m.

Man finner flätade mattor i hvarje aztekisk hydda i Salvador. I främsta rummet användas de som sofmattor, hvilka på kvällen bredas ut på golfvet eller täcka det rörställ, som tjänar som säng, men dessutom allmänt till prydande af husaltaret och väggen ofvan detta. För det senare ändamålet utväljas alltid de vackraste och med de flesta ornamenten försedda mattorna. Under vandringar, ombyte af vistelseort för kortare tid etc. bär indianen på ryggen en säfmatta, i hvilken kläder och annat resgods inrullats. Under krigstid medför hvarje soldat i Salvador sin ekipering i en dylik säfmatta, hvilken dessutom utgör hans fältbädd. I de båda aztekiska samhällena Nahuizalco och Masagua tillverkas årligen tusentals mattor, och en stor del af befolkningen erhåller genom denna industri sin utkomst. De användas äfven, lika så allmänt, af ladinerna. Men icke blott invånarne i Salvador-republiken utan äfven befolkningen i stora delar af Guatemala hämta sitt förråd af dessa praktiska, lätta mattor från de båda indiansamhällena. Nästan året om anlända hit större eller mindre grupper af handelsmän från olika stammar för uppköp af sådana samt af korgar; och i saluhallen i Guatemalas hufvudstad finnas ständigt stora förråd af ifrågavarande säfvarualster till återförsäljning.

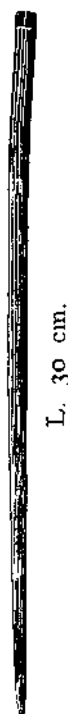

L. 30 cm.

Fig. 13. Trädnål.

Rykte såsom den skickligaste af alla mattflätarne (*el maestro de los petateros*) äger en gammal man i Masagua. Profven på hans konstfärdighet visa ofta ornament i tre färger, rödt, svart och och grönt. Säfvens ljusgula färg bildar bottenfärgen. Vid flätning af praktmattor användes uteslutande den finaste säfven, den s. k. ormsäfven (*tule de culebra*), som erhålles från de krypande rotskot-

ten och hvars strån äro mycket smala samt utomordentligt smidiga och sega.

Indianerna besitta numera endast föga kännedom om betydelsen af ornamenten, hvilka pläga föreställa fiskar, fjärilar och stjärnor. På en af den ofvannämnde gubben förfärdigad matta har på ett öppet fält afbildats solen, omgifven af strålar, på en annan

Fig. 14. Gårdfarihandlande, kiché-indianer från Totonicapan i Guatemala, fotograferade i Nahuizalco. (Fotografi af förf.)

matta månen, visande de fyra kvarteren. Flera veckors arbete nedlades på dessa af mig sedan förvärfvade mattor, som betingade omkring 80 kronor stycket.

De korgar *(támal chikihuit* eller *tumhuía,* i Mexiko kallade *tompiatle),* som tillverkas af säf (fig. 15 och 16), hafva alla samma form. De äro nästan fyrkantiga, med afrundade hörn. Alla äro

de dubbelkorgar samt tillverkas och säljas parvis. Den ena korgen är något större än den andra och användes som lock till denna. Mestadels hafva de dubbla väggar och bottnar. Såsom namnet angifver, äro de särskildt afsedda för *tamaler*, hvilket ord dock hos Salvadors azteker äger en mer omfattande betydelse än i Mexiko. Det begagnas nämligen icke blott om verkliga tamaler, d. v. s. i gröna blad inrullade majsklimpar, utan märkligt nog i främsta rum-

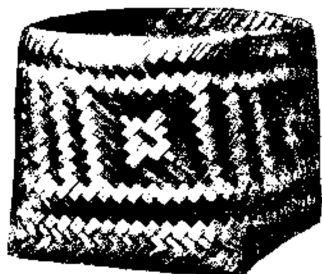

Fig. 15. Säfkorg. H. 13. cm.

Fig. 16. Säfkorglock. H. 13 cm.

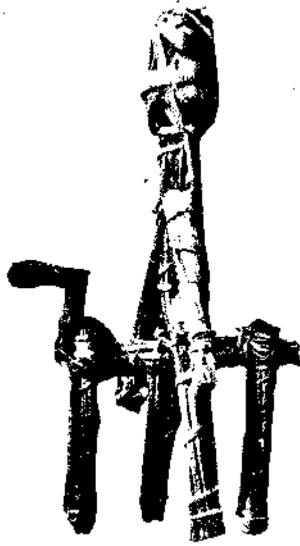
met om tortillas. Till åtskillnad från dessa kallas här de egentliga tamalerna alltid »*nácat-támal*» (kött-tamaler). Det är nästan uteslutande när man vill förvara eller kringbära de i ett duktyg insvepta tortillas, som dessa korgar komma till användning.

Fig. 17. Säform. L. 65 cm.

»El maestro» i Masagua förstod ock att af säf fläta ett slags omkring 60 cm. långa, ihåliga rör, hvilka föreställa och äfven likna ormar. Stickes ett finger in i gapet och ormen (Sp. *culebra*) ryckes tillbaka, så sluter sig den trånga, elastiska mynningen så fast om fingret, att detta sedan med svårighet kan lösgöras. Sedan ett tjugutal år tillbaka hade gubben icke tillverkat några säformar, men han flätade nu på beställning en åt mig. Medelst omväxlande färgad och ofärgad säf återgifvas ormskinnets fläckar. Den afbildade ormen, fig. 17, kallade han *masaquat*, hjortorm, under hvilket namn indianerna känna dessa trakters största orm, den jättelika, brokiga boaormen. Själfva namnet på byn, det af spanjorerna till Masagua förvrängda Masaquatlan, betyder »hvarest boaormar förekomma ymnigt». Här hade dessa säformar numera ingen annan betydelse än leksaker. I C. LUMHOLTZ' arbete »Symbolism of the Huichol-Indians» anföres emellertid, att hos ett folk i Jalisco-staten i Mexiko sådana flätade ormar förekomma, hvarjämte meddelas

följande: »I huicholernas tempel finner man smärre bilder af djur, såsom hjortar, kalkoner, pantrar, kaniner etc. Dessa bikder uppställas där till olika gudars ära. Den afbildade ormen, som är flätad af bladstrimlor af *sotole*, är tillägnad 'moder väst-vatten'. Längden är 43.5 cm.»

Fig. 18. Leksak af säfmärg. H. 33 cm.

Säfmärgen (Sp. *corazon de tule*) vrakas vanligtvis, och i utkanterna af byn finner man stora upplag af dylik. Men af detta mjuka, sega material förfärdigas ock hufvudkuddar samt ett slags tunna madrasser m. m., och af ladinerna användes det till stoppning af lastsadlar. Pipilernas barn förfärdiga däraf leksaker, djur- och människofigurer (fig. 18) samt elastiska bollar.

I Nahuizalco florerar äfven en annan betydande industri, nämligen tillverkningen af rörvaror. Den rörart, som här förekommer, är liksom säfven en kulturväxt. De fält, på hvilka rotskott af rör utplanterats, visa snart täta, ogenomträngliga bestånd, hvilka till sist likna de vilda bambusnåren. Vid undersökningar af forntida bostadsplatser på Guanacaste-halfön i Costa Rica påträffade jag på mer än en plats dylika gamla, förvildade rörfält. Bland den nutida befolkningen af blandad ras på denna halfö förekommer emellertid ingenstädes rörkorgfabrikation.

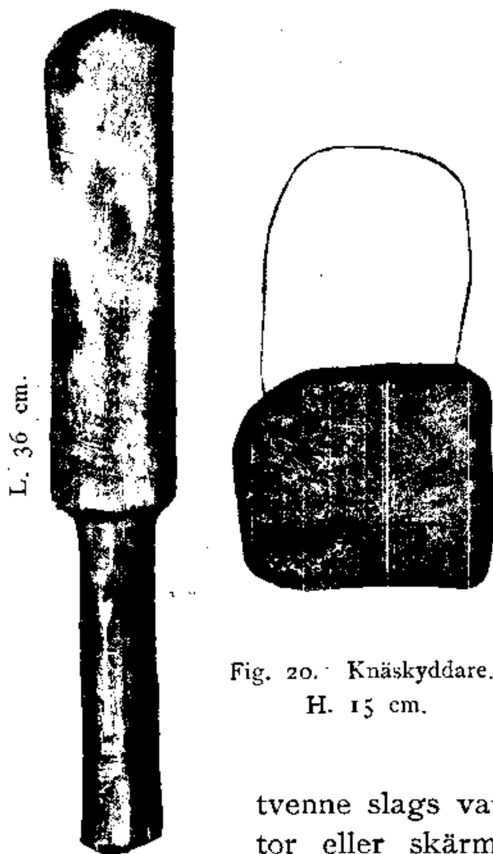

L. 36 cm.

Fig. 20. Knäskyddare. H. 15 cm.

Fig. 19. Träklubba för rörkrossning.

Af rör förfärdigas likaledes tvenne slags varor, nämligen ett slags styfva mattor eller skärmar samt korgar af olika konstruktion. För detta slags tillverkning utväljas vackra, jämntjocka årsskott, ungefär $1^1/_2$—3 cm. i diameter. Med en buskknif *(machéte)* afskäras de nära mar-

ken och huggas sedan af i vanligtvis omkring 80 cm. långa stycken. Rören bearbetas därefter med en särskildt för detta ändamål förfärdigad träklubba (Sp. *maso*), fig. 19, så att de blifva nästan flata och remna på flera ställen. Sedan fattar indianen dem vid hvardera änden och drager dem hårdt böjda upprepade gånger öfver knäet, som därvid skyddas af en knäskyddare af läder (Sp. *bota*), fig. 20. Af de tillplattade, helt flata rören flätas nu mattor. För tillverkning af korgar splittras rören i strimlor af den bredd som önskas.

Rörmattorna *(acapétat)* hafva vanligtvis alltid samma längd som bredd, 2.35 m., och färgas aldrig. De användas dels för att täcka spjälgolfvet på loftet i hyddorna, dels såsom skärmar utefter palissadväggarna eller för att afstänga något hörn i hyddans inre. De torgföras i väldiga rullar och begagnas i hvarje hus, äfven af de hvite. Nahuizalco är den enda ort inom pipilernas område, där de tillverkas.

Af rörkorgar urskiljas fem hufvudtyper:

1. *Chikíhuit*, en cirkelrund, öppen korg med tämligen höga, snedt uppstående kanter, vanligtvis förfärdigad af mer eller mindre smala strimlor. De formas öfver en för ändamålet särskildt förfärdigad, trefotad pall (fig. 21). Korgar af detta slag användas allmänt i hushållen för de mest olikartade ändamål, särskildt för förvaring af bönor, majs etc., äro vanligtvis rikt färgade i svart, rödt och grönt, men begagnas ock ofärgade. De största äro omkring 45 cm. i diameter.

Fig. 21. H. 28 cm.
Pall för formande af rörkorgar.

2. *Chikíhuit*, en cirkelrund, öppen, flat korg (fig. 22), är betydligt större än föregående, vanligtvis omkring 60—70 cm. i diameter. Kanten är rakt uppstående och mycket låg. Den förfärdigas af tämligen breda rörstrimlor, färgas aldrig och användes i allmänhet endast af indiankvinnorna, då de på gatan eller torget bjuda ut varor.

3. *Touríroun*, cylindrisk, hattaskformig korg med lock, tillverkas i flera storlekar och färgas aldrig. De användas mest till förvaring af klädespersedlar o. d.

4. *Touríroun*, ballongformig korg utan lock, tillverkas af tämligen smala, vanligtvis färgade strimlor och användes för liknande ändamål som 3 (fig. 24).

5. *Petáca*, en rektangulär korg med lock, är alltid ofärgad. Korgar af detta slag förekomma af flera storlekar, äfven mycket stora. De användas inne i husen för samma ändamål som 3 och 4.

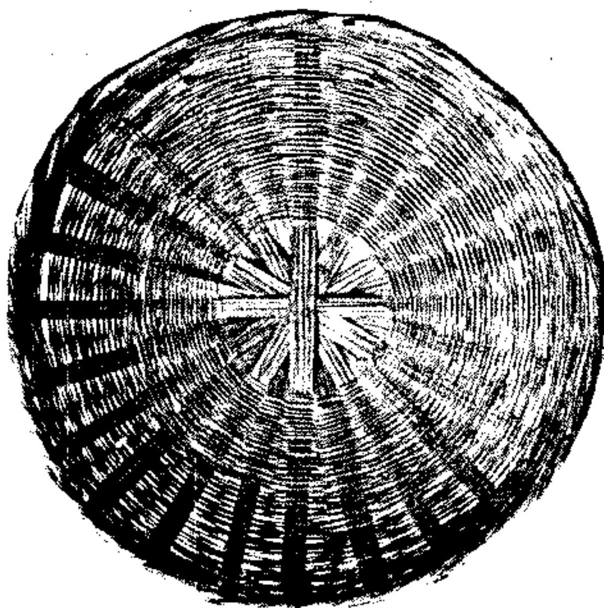

Fig. 22. Rörkorg. Diam. 65 cm.

Rörkorgarne finna afsättning företrädesvis inom Salvadors gränser. De förfärdigas hufvudsakligast, om icke uteslutande, af män.

I byn Ataco tillverkas två slags helt små korgar af palmfibrer. Det ena slaget har formen af en tallrik, flat botten, snedt uppstående kanter, samt saknar lock. Det andra slaget är cylindriskt, har tämligen låga, rätt uppstående kanter samt lock. Korgar af palmfibrer tillverkas numera i tämligen ringa skala och påträffas nästan endast i Ataco.

Samma indianer, som förfärdiga sistnämnda korgar, fläta ock hattar af palmbladsstrimlor. Detta försiggår i det fria nere vid flodstranden och forsarne i någon djup, skuggig cañon, där torra vindar och sol icke fördärfva det känsliga materialet. Den södra grenen af Pima-stammen, i Sonora i nordvästra Mexiko, bedrifver sådan fabrikation i rätt stor skala och utför städse arbetet i ett underjordiskt rum, som endast har en liten öppning i taket och där luften sålunda lätt kan bibehållas fuktig.

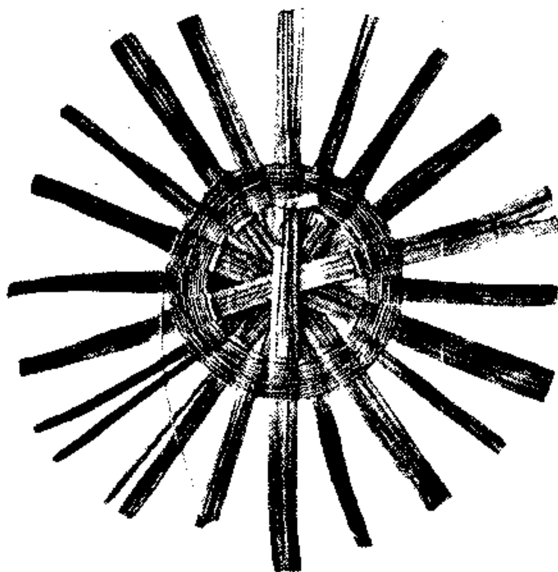

Fig. 23. Påbörjad korgbotten. Diam. 60 cm.

En annan industrigren hos pipilerna, hvilken emellertid är på god väg att försvinna, är väfnadskonsten. De billiga europeiska fabriks-

alstren och spanska väfstolars produkter hafva nämligen nästan helt och hållet här utträngt den inhemska varan. Bomullsodlingen har alldeles upphört i dessa trakter. Här och hvar i trädgårdstäpporna ser man visserligen en och annan bomullsbuske, och någon gammal gumma skördar, som fordom, det hvita dunet och spinner själf tråd däraf. Fröna afskiljas då för hand, den rensade bomullen bredes ut på en hud eller ett täcke, och dammet aflägsnas med en af fem sammanfogade rör förfärdigad slaga (Sp. *apporeador*), fig. 25. Tråden spinnes för hand med en ungefär 27 cm. lång spole *(málacat)*, som sättes i rörelse med högra handen, medan den vänstra formar tråden och matar spolen från en med bomull fylld korg. Under arbetet löper spolen i en liten kalebasskål *(guácal málacat)* som hvilar i spinnerskans sköte. Som sagdt tillverkas dock numera bomullstråd endast högst sällan. Väfnadsindustrien inskränker

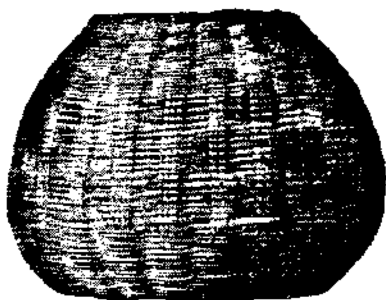

Fig. 24. Rörkorg. H. 25 cm.

Fig. 25. Bomullsslaga. L. 65 cm.

sig nästan blott och bart till förfärdigandet af kvinnobälten på de primitiva apparaterna. Fig. 26 visar en härmed sysselsatt aztekisk kvinna i Izalco. Blott i tvenne städer, Izalco och Ataco, får man numera se dessa enkla stolar. Den färgade tråd, hvaraf bältena väfvas, köpes i handelsbodarna i Sonsonate. I Izalco, där de flesta kvinnor använda bälten, väfvas de ännu i stort antal. De äro prydda med olika mönster, framställande djur- och människobilder, som dock äro urartade och klumpiga i jämförelse med dem som väfvas hos närboende folk i Guatemala.

Besöker man den spanska staden Sonsonate, hvarest det under torgdagarne vimlar af pipil-kvinnor från olika samhällen, igenkänner man strax Izalco-kvinnorna på deras brokiga bälten. Understundom uppträda dock här kvinnor af samma stam, som bära rödgula, smalare bälten med rent lineära mönster. Dessa äro från Ataco. Kvinnorna från de öfriga byarna bära i hvardagslag inga bälten. I Nahuizalco och Yuayua förärar brudgummen understundom Izalco-bälten såsom gåfva åt sin brud.

Endast mycket sällan åstadkommas numera hufvuddukar samt servietter på de primitiva väfstolarne. Dessa duktyg äro hvita och försedda med enkla röda eller bruna bårder eller fransar. Ladinerna hafva flerstädes i dessa indianbyar uppsatt spanska väfstolar, hvilka vanligtvis skötas af män.

De för detta folk egendomliga väfnadsalstren hafva nästan helt och hållet gått förlorade och följt de döde i grafvarna, utan att

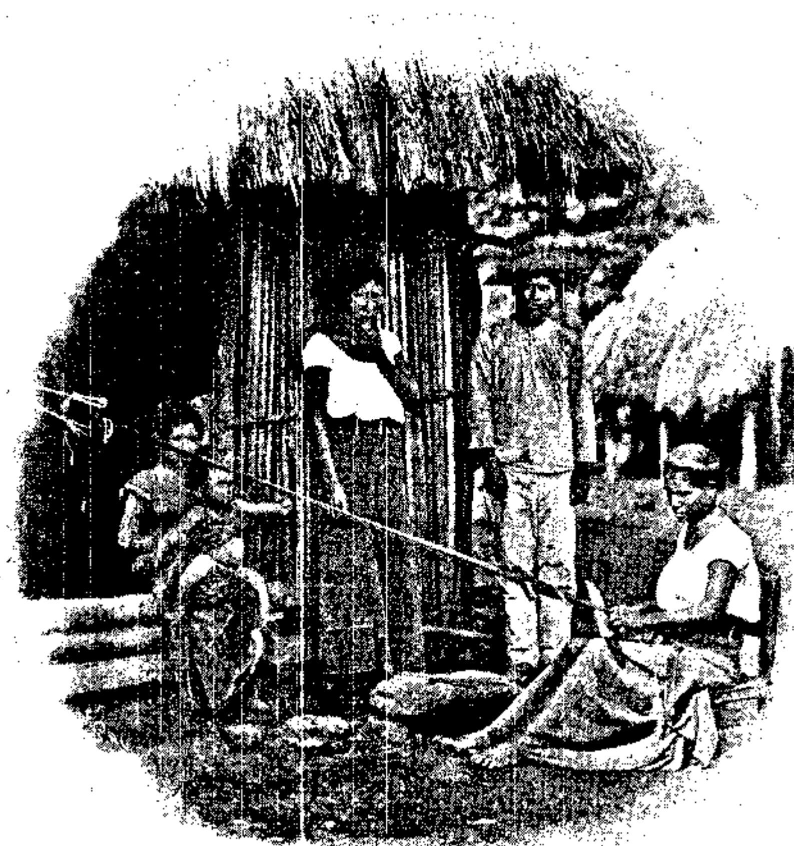

Fig. 26. Bältväfverska i Izalco.

ens hafva blifvit föremål för någon beskrifning. Ett hithörande fynd från denna trakt var för mig af särskildt intresse. För flera år sedan, då jag vistades hos ett annat till samma stora aztekiska grupp hörande, också på sluttningen mot Stilla hafvet bosatt folk, det i det fjärran Chihuahua lefvande tubar-folket, omtalade den gamla kvinna, hos hvilken jag samlade största delen af ordlistan, att kvinnorna i hennes barndom väfde sina kläder dels af hvit, dels af brun bomull. Ingen enda sådan buske fanns dock kvar vid deras byar, ej heller ett enda prof på deras väfnadskonst. Nu efter flera

års föropp fick jag åter i Izalco höra talas om den bruna bomullen, och nu lyckades jag komma öfver prof på densamma. I en af hyddorna därstädes hade man såväl rå, brun bomull med fastsittande frön, som tråd, spunnen af dylik. Äfven hos xinca-folket i Guatemala återsåg jag den sedermera och köpte där en hvit ryggduk med bård af brun bomull. I riksmuseets etnografiska afdelning förekomma flera prof på sådan från grafvar vid Ancon i Peru. Den bruna bomullen har sålunda sedan lång tid tillbaka haft mycket stor spridning i Amerika, åtminstone bland folken längs Stilla hafvet.

En industri, som fordom idkats af pipilerna i Salvador och ännu i betydande skala utöfvas af matagalperna i samma republik, är beredning och spinning af agave-fibrer *(itch)*, hvaraf göras snören, rep, hängmattor m. m. Vid husen i pipilernas byar såväl som här och hvar på kullarne och åkerfälten växa ofta grupper af agaver. Men endast undantagsvis, om ens någonsin, tillgodogör man sig numera fibrerna. En enda äldre man, som jag råkade i Nahuizalco, hade själf i sin ungdom plägat bereda tråd af dylik fibrer. Pipilerna i Salvador erhålla sitt förråd af dessa varor dels från matagalperna, vanligtvis genom mellanhänder, och dels från den inom angränsande del af Guatemala belägna pipil-byn Comapa, hvilken utgör ifrågavarande folks yttersta förpost mot öster.

I Comapa har nämnda industri bibehållit sig och bedrifves nu i betydande skala. Näst åkerbruket utgör det den viktigaste förvärfsgrenen härstädes. Några sammanhängande fält med odlade agaver ser man visserligen icke, men växten planteras här allmänt som häckar kring åkertäpporna och vid husen. På aftonen, när männen återvända från fältarbetet, medföra de i bärbandet *(mécapal)* en börda af afskurna blad. Följande morgon i daggryningen börjar arbetet med dessas beredande. Innan solen gått upp, måste det första arbetet, »skrapningen», vara undangjordt, ty eljest uppstå brännskador på händer och i ansikte af den utstänkande saften. Redan vid femtiden på morgonen, medan ännu mörker råder, hör man öfver hela byn de monotona kallelseropen af dem, som vaknat först och nu vilja låta sina grannar veta, att

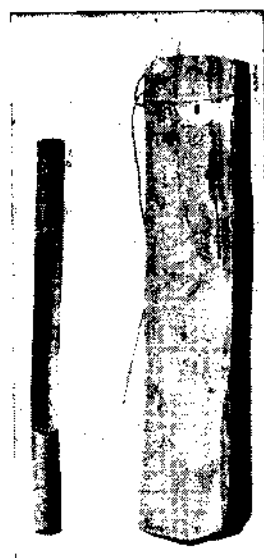

Fig. 27. L. 41 cm. Fig. 28. L. 50 cm.

Fiberskrapa med underlägg.

tiden är inne att börja raspningen. Först bultas bladen med en träklubba (Sp. *maso*) af samma form, som den i fig. 19 afbildade. Toppen af bladet, ett omkring 5 cm. långt stycke, vikes därefter ned och hakas fast i snaran på framsidan af *húapal*, en ungefär 1,30 m. lång, 0,40 m. bred trästock (fig. 28). Denna, hvars framsida är flathuggen, placeras mot en husvägg i något lutande ställning. Arbetaren fattar nu med båda händerna ett redskap kalladt *itch-mayt*, fiberskrapa (fig. 27), ett kanotlikt urhålkadt, skarpkantadt stycke af den käppsmala *huizcoyol*-palmens stam, och med detta skrapas bladet hårdt uppifrån nedåt, så att den gröna köttmassan aflägsnas och till sist det hvita trådknippet hänger bart. Trådknippena upphängas under ett par dagar i solen för att torkas och blekas. När snören skola förfärdigas, särskiljas små fiberknippen och snos för hand på knäet. Vid reptillverkning användes ett instrument af trä, kalladt *cutarrahuia*, bestående af en smal, ungefär 50 cm. lång käpp, på hvilkens öfre ände en ungefär 25 cm. lång, 6 cm. bred, tung träskifva är uppträdd. Denna är genomborrad nära ena änden. Vid den motsatta fasthakas de snören, som skola snos samman, och medelst kraftig svängning af käppen med högra handen sättes skifvan i hastigt kretsande rörelse. Samma redskap förekommer under samma namn i Chihuahua och användes af mexikanarne för att sno *lariettas*, tagelrep. I Nahuizalco spann man fordom tråd af agavefibrer medelst ett slags slända (*málacat*) af den form, som fig. 29 visar. Den stora, tunna, cirkelrunda trissan består af en lerskifva, vanligtvis en bit af en *comál*, tortilla-panna, som gifvits denna form. De förvärfvade exemplaren förfärdigades på beställning af en gammal man. En viktig industri hos pipilerna är dessutom snidandet af skålar och andra kärl af kalebassträdens fruktskal. Utrymmet tillåter dock icke att nu redogöra härför, ej heller för lerkärlsfabrikationen.

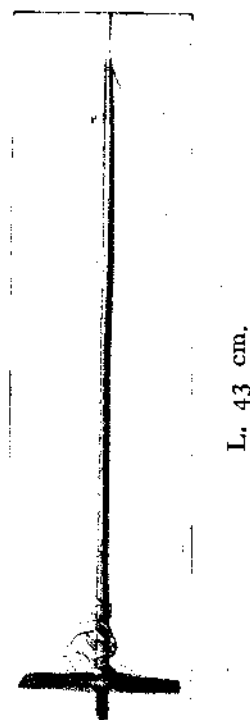

Fig. 29. Fiberslända.

I Salvador hos aztekerna liksom öfverallt i spanska Amerika, där katolikerna sedan århundraden haft sina tempel, hafva deras präster systematiskt, utan hänsyn till medel och sätt, sökt utrota de gamla religiösa föreställningarna och därvid i främsta rummet vändt sig

mot afgudabilderna och de yttre bruken, såsom ceremonierna, danserna etc. DIEGO GARCIA DE PALACIO, som år 1576 för konungens af Spanien räkning besökte Salvador, skildrar huru aztekerna därstäder i hufvudsak hade samma religiösa bruk som Mexikos azteker. De hade stora trollkarlar och skriftlärde, hvilka tolkade deras heliga böcker. Deras öfverstepräster, *tecti*, buro långa, vida, indigoblå dräkter samt på hufvudet diadem, och instuckna i dessa vajade gröna fjädrar af *quetzal (Trogon splendens)*, deras heliga fågel. De hade stora stengudar och förrättade människooffer, hvarvid hjärtat utskars och hölls upp mot solen. Blodet tappades i fyra kalebasser och stänktes ut mot de fyra väderstrecken.

Indianerna hafva nu lärt sig att i de katolska kyrkorna dyrka helgonbilderna, och för länge sedan hafva människooffren och därmed förenade ceremonier upphört. Några af de stora stengudarne stå dock kvar och äro ännu i dag föremål för indianernas dyrkan. Man offrar åt dem blommor, rökelse och ljus. För att göra slut på den besvärliga konkurrensen hafva emellertid prästerna öfverallt, där de kunnat, förstört de gamla stenbelätena och göra så ännu i dag. Vid en ort, ej långt från Nahuizalco, visade mig alkalden ute vid en gammal offerhög tvenne kolossala stengudar, som en präst några år förut låtit sönderspränga med dynamit. Vid själfva vägen, som från kusten leder in till Nahuizalco, hade sedan urminnes tid stått en manshög stenfigur, känd under namnet »vägens herre» eller vaktare. Denne blef kort före min ankomst på prästerlig befallning rullad ned i floden. Indianerna hämtade visserligen upp den och reste den åter på dess gamla plats, men prästen lät nu kasta ned den i ett bråddjup, där den sannolikt krossades.

Oaktadt hufvudmassan af Central-Amerikas indianer nominellt antagit kristendomen och tvungits att öfvergifva många till den gamla kulten hörande bruk och ceremonier, så är och förblir deras världsåskådning dock i grund och botten densamma som deras förfäders. Då Salvador-aztekerna korsa sig i kyrkan, benämna de guden med ordet *tutéco*, hvilket betyder mäktig, stor, högt uppsatt etc., men alldeles samma ord använda de ock för solen, till hvilken de äldre vid soluppgången med utsträckta armar vända sig med böner och klagan. Samma ord betecknar äfven trähelgonen i kyrkorna och stenbilderna i grottorna eller på majsfälten, såväl som de med brokigt tyg klädda och i grupper här och hvar utefter vägarne resta kolossala träkorsen. Ordet *tutéco* begagnas dessutom om »husets herre» eller om hvilken inflytelserik person som helst bland indianerna.

I skog och mark vimlar det af andeväsen, som behärska naturen. Liksom människan hafva ock de flesta djur, t. ex. hjorten, kaninen, krabborna, äfvensom majsen och de öfriga kulturväxterna sin särskilda skyddsande eller *tutéco.*

Mystisk, öfvernaturlig makt äga häxkarlarne och häxorna, hvilka nattetid kunna antaga gestalten af olika djur, såsom kattor, jaguarer, svin, ugglor etc. Allmänt och djupt inrotad är tron på dylika metamorfoser äfvensom på vissa människors förmåga att förvandla andra till djur eller bringa öfver dem sjukdomar och olyckor. Osämja och hat för hela lifvet uppstå mycket ofta mellan individer och hela familjer till följd af denna öfvertro. I några om en dyster fantasi vittnande sägner, som jag samlade hos dessa indianer, spelar människors förvandling till djur en hufvudroll. Länge sökte jag förgäfves i Nahuizalco att erhålla en ung indianpojke som biträde vid diverse bestyr. När jag till sist efter mycket besvär och mot dryg betalning erhöll en dylik 12-åring, måste jag heligt lofva modern att hvarken omskapa honom till katt eller skicka bort honom som present till någon af mina landsmän på andra sidan hafvet. Om nätterna måste han alltid för säkerhets skull sofva hemma hos föräldrarne. Då jag red upp till Guatemala, hade jag såsom ledsagare och bärare engagerat en några och tjugo år gammal indian från Nahuizalco. Redan första dagen anförtrodde han mig bland annat, att han själf sedan ett par år tillbaka var förhäxad. En af hans afundsmän hade trollat en orm ned i hans mage, och allt sedan dess hade han varit vid dålig hälsa. När vi nådde Comapa, den sista aztekiska byn vid gränsen, svek honom hans mod, och han ville bryta sitt kontrakt. Han klagade till sist för byrådet, som bestod af idel indianer, och berättade för dem, att han under de sista nätterna alls icke kunnat sofva, då han fruktade, att jag när som helst skulle klifva ned ur min hängmatta och affärda honom med ett revolverskott eller ock skicka hem honom till Nahuizalco i en katts skepnad. »Hur skall hustru min då känna igen mig?», utbrast han och började högljudt snyfta och gråta. Följande morgon återvände han till sitt hem, och jag blef på byns bekostnad — ty de ville alla gärna blifva af med mig — försedd med en annan bärare till nästa by. Där lyckades jag göra kontrakt med tvenne intelligenta quiché-indianer, hvilka troget följde mig till Guatemalas hufvudstad.

Bland bruk, som ännu finnas kvar från den oblandade hedendomens dagar och vittna om den religiösa betydelse himlakrop-

parne då hade, må i främsta hand nämnas den bullrande ceremoni, som äger rum vid månförmörkelser. Så snart den mörka skuggan visar sig på månens kant, flytta pipilkvinnorna ut sina handkvarnar, rektangulära flata stenar, och hamra på dem med stenvalsarna. Äfven på annat sätt åstadkommes oljud, såsom genom skrammel med kittlar och kittellock. Från hus till hus fortplantar sig detta oväsen. De se i månförmörkelsen en strid; »det är solen, som vill äta upp månen», heter det, och då de alla sympatisera med månen, vilja de medelst sitt buller söka skrämma solen. »Stackars, stackars måne», säga kvinnorna i djupt beklagande ton; »ack huru sjuk den är nu, huru den lider, låt oss hjälpa månen», och så hamra de på. Om invånarne i en närgränsande by, där befolkningen var starkt blandad med ladiner och detta bruk uraktläts, talade de med undran och förbittring, ja nästan förfäran, öfver deras irreligiositet och hårdhjärtenhet mot månen. Jungfru Maria, »la virgin», är för de flesta af dessa azteker identisk med månen.

Alldeles samma bruk existerade hos den sydamerikanska kontinentens ryktbaraste indianfolk, de högt civiliserade peruanerna, hvilka vid månförmörkelse ökade larmet genom att piska sina hundar så att de tjöto. Samma bruk har för öfrigt iakttagits hos så vidt skilda folk som algonkiner, iroquois-indianer och grönländske eskimåer.

I sammanhang med denna ceremoni göra pipilerna särskilda observationer öfver förmörkelsens fortskridande. De fylla ett af sina rektangulära, grunda trätråg (Sp. *batéa*) med vatten och placera midt i detta ett brinnande ljus. I vattnet skola de då få se reflexen af solens strid med månen. Jag hade hört, att detta bruk skulle förekomma i ett par af byarna nere i kustbergen, och juldagen 1898, då månförmörkelse väntades, red jag till byn Tepecoyo, belägen på högsta toppen af en bergspets nära hafvet. Det inträffade visserligen ingen månförmörkelse den natten, men indianerna visade mig, huru de plägade verkställa ifrågavarande observationer. Enligt deras utsago ter sig bilden af månskifvans förmörkade del i den månbelysta vattenspegeln såsom ett litet mörkt djur, en katt, som är stadd i en ständigt roterande rörelse.

Redan långt före spanjorernas ankomst uppförde de centralamerikanska folken allmänt dramatiska skådespel, i hvilka mytologiska djurgestalter ofta spelade en viktig roll. De katolske prästerna hafva emellertid lyckats göra ett slut på dessa gamla hedniska föreställningar med deras långa recitationer af historiskt inne-

håll. För att dock gifva indianerna någon lämplig ersättning härför, hafva de i samband med kyrkofesterna inlärt spanska vapendansar och dramatiska föreställningar med personer och scener, hämtade från den spanska såväl som den heliga historien. Det enda inhemska drama, som blifvit bevaradt åt eftervärlden, är det, som ännu 1856 uppfördes af quichéerna i Rabinal i Guatemala och som då upptecknades af BRASSEUR DE BOURBOURG. SQUIRE skildrar 1859 från ett besök hos Guajiquero-indianerna i Honduras en cereremoniell dans, ledsagad af långa recitationer på deras eget språk. I Guatemala förekomma enligt SAPPER numera ingenstädes dylika skådespel af indianskt ursprung, och äfven i Salvador, hos pipilerna, äro de ersatta af moderna spanska. Af dylika hade jag tillfälle att se flera uppföras äfvensom att genomläsa de gamla, gula luntor, i hvilka de funnos nedskrifna. Ingen enda var dock affattad på aztekiska eller behandlade något ämne, som tydde på indianskt författareskap. Innehållet är vanligtvis mycket enkelt och naivt samt formen högtrafvande. Indianerna pläga felfritt recitera dessa långa monologer, därmed visande prof på ett synnerligen godt minne. De framsäga dem med det högtidligaste allvar, dock med ständigt entonig röst och på ett stelt sätt. Tydligtvis förstå de endast föga af innehållet.

Den enda dramatiska dans af aztekiskt ursprung, som ännu fortlefver i Salvador, ehuru dock numera endast som ett roande upptåg, uppföres i förening med kyrkprocessionerna på aftonen den 24 december. Blott ett par fragment af de aztekiska recitationerna återgifvas därvid. Jag öfvervar och fotograferade denna fest i Izalco. I spetsen för processionen och tillsamman med kyrkotjänarne gingo musikanterna: flöjtblåsare, violinspelare och en trumslagare, som bar den egendomliga, aflånga *teponáhuas*, en trumma helt och hållet af trä. Sedan följde de uppträdande, några helt kostymerade, andra blott med masker. Hufvudrollerna innehades af »el viejo», en gammal man, och »la vieja», en gammal kvinna, hvilka på aztekiska förde en kort dialog med obscena skämt. »El viejo» bar en vanlig svartmålad mansmask med ögonbryn och skägg af vildsvinshår (se fig. 30 c) och var beväpnad med en liten båge och korta rörpilar med vaxkulor såsom spets. Med detta ceremonivapen sköt han då och då på »vildsvinet» *(cúyamet)*, en karl med en vildsvinshud löst hängande öfver skuldrorna. Vid nosen var en vildsvinsskalle fastbunden. Ynglingar med hundansiktsmasker förföljde under gläfsande och språng vildsvinet. Allt

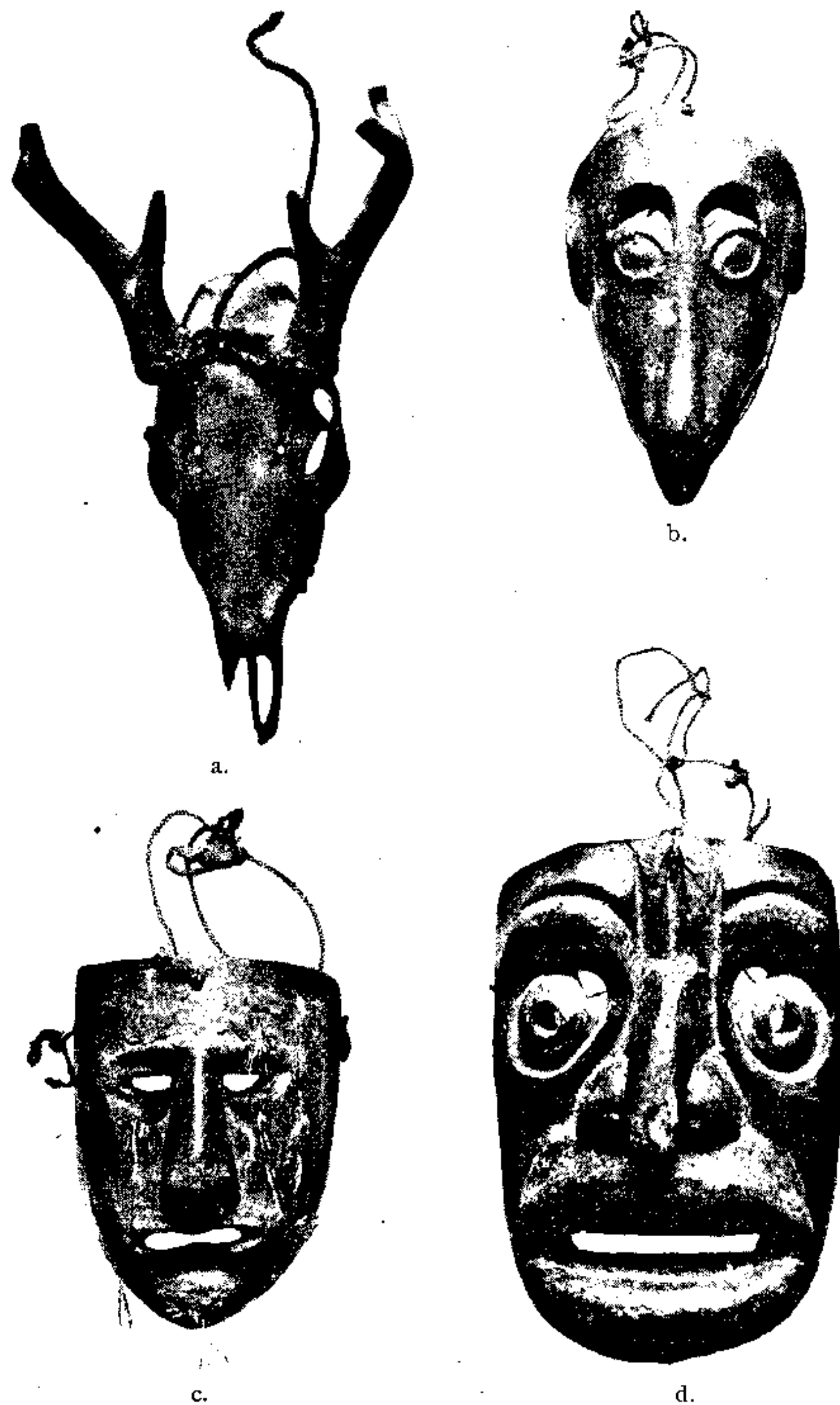

Fig. 30. Dansmasker. (1/4 nat. st.)
a. ett hjortkranium, som bindes framför ansiktet; b. »hunden»; c. »gubben»; d. mycket gammal mask, af okänd betydelse.

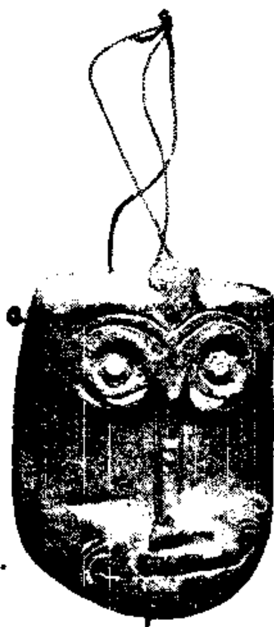
detta utfördes under det att processionen långsamt skred framåt genom gatorna eller då och då stannade vid något hus, där ett kyrkhelgon, *mayor domus*, residerade och där riklig traktering af rom ägde rum. Hela dansen påminner om den hos yaqui-in-

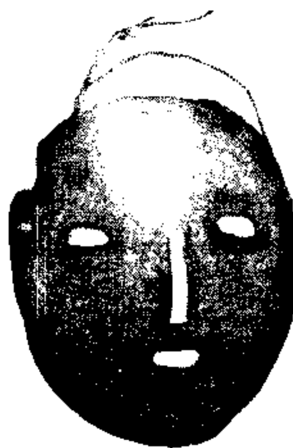
e.

f.

g.

h.

Fig. 30. Dansmasker. (1/4 nat. st.) e—g af trä, h. af kalebasskal.

dianerna i Sonora brukliga hjortdansen, som är afsedd att återgifva en hind, förföljd af en flock prärievargar. Vid dansen i Izalco bar en af de uppträdande en gördel af *macaya*-blad (en palmart) omkring midjan och en annan en uppstoppad ekorre i handen. Detta och andra skogens smådjur spela en viktig roll äfven i norra Mexiko, i tarahumarernas ceremonier. De i fig. 30 afbildade ma-

skerna förskrifva sig från pipilernas byar, där de numera användas vid flera af de spanska kyrkofesterna.

Kort efter min ankomst till Nahuizalco firade indianerna därstädes sin den förste november årligen återkommande fest till de dödes åminnelse. Dagen förut såg man öfverallt på byns begrafningsplats grupper af kvinnor och barn. De skottade där upp de små i öster och väster liggande jordkullarne och iordningställde stenkretsarne omkring dem. Sedan beströdde de grafvarna med de brandgula dödsblommorna, en *Tagetes*-art. På kvällen skulle byns samtliga invånare infinna sig på begrafningsplatsen, för att där tillbringa natten under dans, drickande och ätande. Emellertid vållade regn, att de flesta stannade hemma i sina hyddor och endast ett par hundra kommo tillstädes. De samlades i och omkring ett litet bambuskjul, i hvilket dans *(tiutiat)* parvis uppfördes af två manliga individer vid ljudet af bambuflöjter och en trumma. Man åt varma, i bananblad invirade kalkon-tamaler och drack majsmjöd (*chicha*). I husen nere i byn firades festen på ungefär samma sätt. I hvar enda hydda hade man på husaltaret, ett med brokiga säfmattor täckt litet bord eller träblock, placerat mat och dryck åt de aflidne. Rundt omkring detta husaltare hängde guirlander af de gula dödsblommorna, de brokiga, metallskimrande bladen af *Tradescantia zebrina* samt de eldröda skärmbladsrosetterna af *Poinsettia pulcherrima*, R. Gr. På altarna såg man bananer, zapoter, chirimoyas, apelsiner, fruktkolfvar af cacaoträdet, små säfkorgar fyllda med tortillas och tamaler, majsrätter, en lerkruka med kokt chokolad samt ett rökelsekar, från hvilket kopal spridde sin doft. Intet af allt detta fick denna natt röras af festdeltagarne. Ute på begrafningsplatsen såväl som vid hyddornas altaren ljöd kvinnornas klagosång, blandad med gråt och verop.

Vid dödsfall svepes den aflidne blott i en säfmatta, placeras på en lätt bår och bäres på axlarna till begrafningsplatsen. Jämte liket nedläggas matkärl och redskap samt födoämnen, men detta bruk är nu stadt i aftagande. Små barn iföras dräkter af ljusa, glada färger — rödt, blått och hvitt — samt läggas på en liten bambubår rikligt prydd med fladdrande pappersremsor i samma färger, hvilken vanligtvis bäres till grafven af fyra unga indiankvinnor under flöjters och trummors ljud. En sådan likfärd erbjuder en ganska pittoresk anblick. När ett spädt barn jordas, nedlägger modern i grafven ett stycke bamburör med mjölk från sitt eget bröst. Kvinnornas jämmer och sorg vid de öppna grafvarna synes

hejdlös. Början till klagosången öfver ett barn lyder: »borta, borta är du med de alltid strålande ögonen, aldrig mer får jag omfamna dig, aldrig mer skall du möta mig vid dörren, när jag på aftonen återvänder från fältet, aldrig mer skall jag föra med mig hem någon grön majskolf åt dig, borta, borta.» I grafkvädet öfver sin aflidne man klagar änkan: »ja, nu är också du borta — du var elak mot mig — du var god mot mig, mina ögon gråta efter dig, borta, borta, ja aldrig mer skola vi få gräla med hvarandra», o. s. v.

I arkeologiskt hänseende är Salvador mer än någon annan af de central-amerikanska republikerna ett outforskadt land, enär ännu knappast ett spadtag gräfts för dylikt ändamål. Från kustlandet ända upp till högfjällen finner man mångenstädes större eller mindre grupper af artificiella, koniska jordhögar, ofta af ansenliga dimensioner. Stundom äro de så gigantiska, att man stannar i tvifvel, huruvida de verkligen från grunden äro uppförda af människohand, eller om de ej i självfva verket utgöras af naturliga kullar, som omdanats. Vid Ahuachapan, nära Guatemala-gränsen, träffas en dylik ofantligt stor, pyramidformad hög. Mycket breda, väl bibehållna trappor af hårdt cement leda upp till dess topp, där en väldig monolit varit rest. De stora högarne äro ofta grupperade så, att de bilda en fyrkant, inneslutande en öppen gård.

I första häftet af Ymer för innevarande år finnes införd en uppsats: »Hvilka delar af jorden äro outforskade», hvari förekommer följande passus: »Det är möjligt, att Yukatans urskogar ännu hysa okända ruinstäder; den, som tviflar därpå, må erinra sig de vackra upptäckter, som MALER gjort, sedan STEPHENS och CHARNAY tycktes hafva genomforskat allt.» »Genomforskat allt», säger denne författare. Faktiskt gifves det ju ännu ofantliga vidder i det inre af Yukatan, där ännu ingen hvit man satt sin fot, och väl kändt är ock, att nordamerikanske forskare under de sista åren inträngt i Yukatan och flerstädes konstaterat tillvaron af förut alldeles obeaktade ruiner. Vi behöfva blott erinra om den i Merida bosatte THOMSENS undersökningar och de expeditioner, som under de sista åren till Yukatan utsändts af »the Field Columbian Museum» i Chicago. Likaledes är åtminstone bland amerikanisterna kändt, att i flera sydamerikanska stater, särskildt i Chiapas, Oaxaca och Guerrero, liksom på Guatemalas högplatåer en mängd stora ruinstäder och tempel finnas, af hvilka de allra flesta ännu icke varit föremål för några undersökningar. W. H. HOLMES skildrar i sitt 1897 publi-

cerade stora arbete »Ancient Cities of Mexico», huru vid Montealban i Oaxaca »den första känslan af förvåning snart förbytes i högsta förundran öfver mängden och utsträckningen af de ofantliga, pyramidformade ruiner och terrasser, som icke endast kröna alla bergshöjderna, utan äfven täcka branterna och förändra själfva bergens konturer». Äfvenledes omtalar han, huru »i angränsande delar af Guerrero öfver hela kvadratmil alla bergshöjder och sluttningar äro beströdda med ruiner af forntida bostäder och tempel». Sannolikt skall man i många andra mindre grundligt studerade delar af dessa länder göra nya upptäckter, men utan systematiska utgräfningar blifva ju dessa af föga betydelse. Knappast någon af de största och mest berömda ruinstäder, som STEPHENS och CHARNAY för så lång tid tillbaka beskrifvit, kan ännu anses vara tillräckligt undersökt.

Den enda af de större ruinerna, som åtminstone är på god väg att blifva vetenskapligt genomforskad, är Copan-ruinen i Honduras. Först arbetade här under många år den rike engelske arkeologen A. MAUDSLAY, och sedan har Peabody-museet i Cambridge Mass. under flera års tid fortsatt utgräfningarna i större skala. I Boston gjorde jag här om året bekantskap med de två unge amerikanarne MARSHALL SAVILLE och B. GORDON, som ledt dessa arbeten. Ensamt för fällandet af skogen och blottandet af ruinerna hade kräfts en betydande arbetsstyrka, och då därjämte landtmätare, fotograf och flere italienske gipsgjutare medföljde, hade omkostnaderna blifvit högst betydande. Måhända skulle ännu ett tiotal års arbete erfordras, innan undersökningen af ruinen kunde anses afslutad.

För mina iakttagelser rörande Salvadors förhistoriska minnesmärken samt för de föremål af sten, lera och metall, jag här insamlat, skall jag framdeles redogöra.

I rent geografiskt hänseende kunna ju, såsom den citerade artikelförfattaren framhåller, Mexiko och Central-Amerika räknas bland »utforskade» länder. Gränserna äro kända, de större floderna till sitt lopp något så när bestämda, några af de förnämsta bergstopparne uppmätta etc. Men det är blott de yttre, grofva konturerna, som hittills blifvit tecknade. Områden, stora som europeiska kungariken, hafva endast flyktigt besökts af någon naturforskare, och kartorna öfver dessa vidder äro oftast ytterst vilseledande.

I etnografiskt hänseende har Mexiko ända till allra sista tiden i stort sedt varit en »terra incognita». De spanske krönikeskrifvarnes skildringar hafva varit den förnämsta källan för kunskapen om de talrika stammar, som ännu befolka Mexiko. Den allmänna

osäkerheten, revolutioner och indianuppror hafva omöjliggjort afsändandet af expeditioner och afskräckt från försök att intränga i de mindre kända trakterna. Ännu för ett tiotal år sedan, då jag medföljde den första etnografiska expedition, som utsändes till Mexiko, fanns det icke i något museum, vare sig i den gamla eller den nya världen, en enda etnografisk samling af betydenhet från detta vidsträckta land. Nu har Newyork-museet att uppvisa omfattande serier, som åskådliggöra kulturen hos nästan samtliga indianstammar från Arizonas gränser ned till Mechóacan.

I Mexikos sydstater återstår emellertid mycket att göra. De mexikanska och central-amerikanska folkens språk äro ännu, såsom M. Orozco y Berra framhåller, i det hela mindre kända och mindre grundligt studerade än det mörkaste Afrikas, och flera af dem komma med all säkerhet att dö ut under de allra närmaste årtiondena.

Ofantliga vidder, särskildt i öken- och prärieländerna, där förr nomadfolken ströfvade omkring, äro nu fullkomligt folktomma, i andra trakter har, som sagdt, den spanska kulturen tagit öfverhand, och i våra dagar äro de rester af indianernas ursprungliga kultur, som i vissa stater ännu finnas kvar, hotade af snabb och fullständig tillintetgörelse. Nicaragua-kanalen, som snart torde göra nordamerikanarne till herrar öfver de central-amerikanska republikerna, kommer att påskynda tiden härför. Anglosachsiskt och germanskt inflytande göra sig allt mer gällande i dessa af naturen så utomordentligt rikt utrustade länder, och järnvägar byggas i många riktningar. Alla tecken tyda på, att de amerikanska naturfolkens sista timme snart är slagen. Endast en jämförelsevis kort tid är därför tillmätt åt sträfvandet att rädda de sista, dyrbara resterna af en ännu förefintlig primitiv amerikansk kultur.

